

HOGYAN MÉRJÜK AZ ALKOTMÁNBÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK ERŐSSÉGÉT?

MÓDSZERTANI KERETEK ÉS EGY PRÓBAKUTATÁS EREDMÉNYEI****

Habár az elmúlt húsz évben egyre több olyan tudományos munka jelent meg, amelyek eltérő megközelítésekkel vizsgálták az alkotmánybíróságok működését és az alkotmánybíráskodás gyakorlatát Európában, számos módszertani probléma megoldatlan maradt. Az alkotmánybíráskodásról szóló nemzetközi szakirodalom legnagyobb hiányossága az a dichotóm megközelítésmód, amely kizárólag az alapján különbözteti meg az alkotmánybírósági döntések rendelkező részét, hogy azok egy adott törvényhozási aktus alkotmányosságát vagy alkotmányellenességét állapítják meg. Ez a kutatói-elemzői megközelítés egyáltalán nincs összhangban az alkotmánybíráskodás gyakorlatával. Ez utóbbi ugyanis éppen arról tanúskodik, hogy az elmúlt harminc évben az alkotmánybírósági döntések egyre differenciáltabbá váltak. Mindezt figyelembe véve jelen tanulmány kettős célt tűzött ki maga elé: egyrésztől egy olyan új módszertant kíván bemutatni, amely az alkotmánybírósági döntések sokszínűségét feltáró empirikus kutatás alapjául szolgálhat, másrésztől pedig ezen új módszertan alkalmazhatóságát egy próbakutatáson keresztül világítja meg. Az új módszertan lehetővé teszi az alkotmánybírósági döntések erősségének mérését, és egyben segít megválaszolni azt a kérdést is, hogy az alkotmánybírósági döntések milyen mértékben korlátozták a törvényhozás mozgásterét. Ez a kérdés nem mellékesen a nemzetközi kutatóprojektünk egyik alapkérdése is egyben. Tanulmányunk második részében az alkotmánybírák viselkedését magyarázó attitűdmodell segítségével azt kívánjuk bemutatni, hogy az új módszertan miként alkalmazható a gyakorlatban, végül pedig kitérünk az alkalmazott módszer értékelésére, előnyeinek és korlátainak számbavételére.

* PhD, tudományos főmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4; egyetemi adjunktus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.
E-mail: pocza.kalman@tk.mta.hu.

** Tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4; doktorjelölt, Budapesti Corvinus Egyetem, 1093 Budapest, Fővám tér 8.
E-mail: dobos.gabor@tk.mta.hu.

*** PhD, tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.
E-mail: gyulai.attila@tk.mta.hu.

**** A kutatást a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontjának Inkubátor (2015-2017) programja, ill. a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának KAP16-1.1-1.6. (2016-2017) programja támogatta.

A(z alkotmány)bíróági felülvizsgálat elterjedése az elmúlt 30 évben kétségtelesen az egyik legfigyelemreméltóbb politikai fejlemény volt – nem csupán a nyugati országokban, de világszerte egyaránt.¹ Az 1989–1990-es rendszerváltozást követően alkotmánybíróságokat hoztak létre Közép- és Kelet-Európában is, e bíróságok működési mechanizmusai, illetve teljesítményeik a demokratikus rendszeren belül azonban igencsak eltérő képet mutatnak. Míg egyes közép-európai országokban az alkotmánybíróság csupán mellékes szerepet töltött be a demokratizálódásban és a demokratikus konszolidáció folyamatában, máshol a bírói testületek az új demokráciák legfontosabb (politikai) szereplői lettek. A közép-európai alkotmánybíráskodás kialakulását és gyakorlatát, az alkotmánybíráskodásnak a demokratizálódásban betöltött szerepét számos kiemelkedő könyv² és tanulmánygyűjtemény³ vizsgálta. Bár e munkák sokat tettek azért, hogy a közép-európai alkotmánybíráskodás elmélete és gyakorlata megismerhető legyen, mégis adósak maradtak a bíráskodási gyakorlat koherens és szisztematikus empirikus elemzésével. A munkák többsége olyan szerkesztett kötet, amely nem támaszkodik jól meghatározott és egységes módszertani alapokra, vagy pusztán illusztratív példákon keresztül mutatja be a munka alapvető hipotézisét. Az inkoherens módszertan, illetve az illusztratív példák ugyanakkor nem alkalmasak arra, hogy az alkotmánybíráskodás elméletéből származó hipotéziseket *igazolják*. A közép-európai alkotmánybíráskodás szisztematikus elemzése szinte teljesen hiányzik a szakirodalomból.⁴ Bár a jogtudományi irodalom kimerítően foglalkozott Közép-Európa alkotmánybíróságaival a hatalommegosztás rendszere szempontjából, mindeddig csak kevés empirikus elemzés született az alkotmánybíráskodás gyakorlatáról és működéséről. Az alkotmánybíráskodásról született munkák jelentős részben filozófiai és normatív megközelítésű-

¹ Alec STONE SWEET: *Governing with Judges. Constitutional Politics in Europe* (Oxford: Oxford University Press 2000); Ran HIRSCHL: *Towards Juristocracy, the Origins and Consequences of the New Constitutionalism* (Cambridge: Harvard University Press 2004); Tom GINSBURG: „The Global Spread of Constitutional Review” in *The Oxford Handbook of Politics and Law* (Oxford: Oxford University Press 2008) 81–99.

² Herman SCHWARTZ: *The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe* (Chicago: University of Chicago Press 2000); Radoslav PROCHÁZKA: *Mission Accomplished. On Founding Constitutional Adjudication in Central Europe* (New York–Budapest: CEU Press 2002); Wojciech SADURSKI: *Rights Before Courts. A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe* (Dordrecht–New York: Springer 2008/2014); Benjamin BRICKER: *Visions of Judicial Review. A Comparative Examination of Courts and Policy in Democracies* (Colchester: ECPR Press 2016).

³ Wojciech SADURSKI (szerk.): *Constitutional Justice East and West* (The Hague – London: Kluwer Law International 2002); Otto LUCHTERHANDT [et al.] (szerk.): *Verfassungsgerichtsbarkeit in Mittel- und Osteuropa* (Baden-Baden: Nomos 2007).

⁴ Kivételként megemlítendő Bricker munkája, amely empirikus és szisztematikus módon vizsgálja négy közép-európai alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlatát. Lásd BRICKER (2. l.) 62. Ez a munka ugyanakkor olyan megközelítést választ, amely nem alkalmas arra, hogy megválaszolja kutatásunk alapkérdését (az alkotmánybíróságok milyen mértékben korlátozzák a törvényhozást?). Mivel Bricker pusztán az alkotmányosnak minősített, ill. az alkotmányellenesnek minősített, és ezáltal megsemmisített törvényhozási aktusok között tesz különbséget, a mi általunk feltett kutatási kérdésekre nem tud választ adni.

ek voltak⁵ és kevés kivételtől eltekintve⁶ nem fordítottak figyelmet a bírói gyakorlat kontextusára. Ebben az értelemben a jelen tanulmány tárgyát képező szisztematikus empirikus elemzésnek alig van előzménye a közép-európai régióban.

Összehasonlító/nemzetközi kutatási projektünk természetesen nem pótolhatja egyszerre az eddigi kutatások minden hiányosságát. Konkrét kutatási kérdésünk ugyanakkor hozzájárulhat ahhoz, hogy pontosabb és egyúttal szisztematikusabb képet kapjunk az alkotmánybíráskodás gyakorlatáról Közép-Európában azáltal, hogy az alkotmánybíróságok működését mérhetővé és egymással összehasonlíthatóvá tesszük. Empirikus kutatásunk természetesen nem terjedhet ki minden releváns kérdésre. Ugyanakkor az egyik legfontosabb problémára koncentrálna azt vizsgáljuk, hogy milyen módon korlátozták a közép-európai alkotmánybíróságok a törvényhozás mozgásterét. Erőforrásaink korlátaira tekintettel a kutatást erre az összefüggésre kellett leszűkítenünk, mindazonáltal az általunk kidolgozott módszertan révén későbbi kutatások számára nyitva áll a lehetőség, hogy olyan kérdésekre is kitérjenek a bemutatott módszertant alkalmazva, amelyekkel a mi kutatásunk nem foglalkozik. A kutatás ezen túlmenően kiterjeszhető abban az értelemben is, hogy az itt kidolgozott módszertan alkalmazható az alkotmánybíróság és a törvényhozás kapcsolatának elemzésére bármely más európai ország esetében.

Tekintettel a módszertan újdonságára és a lehetséges további kutatásokra, érdemes részletesen is bemutatni a javasolt módszertant. Ez lenne jelen tanulmány elsődleges célja.⁷ Az alkotmánybírósági döntések mérhetőségére fókuszáló módszertanunk egy nagyobb, nemzetközi együttműködésben megvalósuló kutatási projekt első lépése.⁸ A teljes projekt három részből áll: egy módszertani, egy leíró, valamint egy magyarázó rész alkotja a kutatási projekt egészét. Ezek közül jelen írásban az elsőre fókuszálunk, amikor arra a kérdésre keressük a választ, hogy *miként tehető mérhetővé az alkotmánybíráskodás döntéseinek erőssége*. Bár a jogi ter-

⁵ KIS János: *Alkotmányos demokrácia* (Budapest: INDOK 2000); GYÖRFI Tamás: *Az alkotmánybíráskodás politikai karaktere* (Budapest: INDOK 2001); TÓTH Gábor Attila: *A szövegen túl. Értekezés a magyar alkotmányról* (Budapest: Osiris 2009).

⁶ Christian BOULANGER: *Hüten, richten, gründen. Rollen der Verfassungsgerichte in der Demokratisierung Deutschlands und Ungarns* (Berlin: Epubli GmbH 2013); HALMAI Gábor: „In memoriam magyar alkotmánybíráskodás” *Fundamentum* 2014/1-2. 36–64; Zoltán SZENTE: „The Political Orientation of the Members of the Hungarian Constitutional Court between 2010 and 2014” *Constitutional Studies* 2016/1. 123–149. (magyarul SZENTE Zoltán: „Az alkotmánybíráskodás politikai orientációi Magyarországon 2010–2014” *Politikatudományi Szemle* 2015/1. 31–57.); EKINT: *Egy párti alkotmánybírák a kétharmad szolgálatában* (Budapest: Magyar Helsinki Bizottság – TASZ – EKINT 2015).

⁷ A módszertant a magyar alkotmánybíráskodás gyakorlatán keresztül kívánjuk bemutatni, ezáltal a kutatási eljárás részletei is láthatóvá válnak. Kétségtelenül igaz, hogy az alkotmánybíráskodás tekintetében különbségek kimutathatóak az egyes közép-európai országok között (pl. bírák jelölése és megválasztása; a politikai jobb- és baloldal meghatározása), valójában az országspecifikus jellemzők nem jelenthetik akadályát annak, hogy a módszertannal más közép-európai országok alkotmánybíráskodási gyakorlata is elemezhető legyen. Egyes esetekben lehetnek ugyan „szürke zónák”, de ezek sem teszik kevésbé relevánssá a módszertant.

⁸ A projektben hat ország (Albánia, Csehország, Németország, Románia, Szlovákia és Magyarország) kutatói vesznek részt. A kutatásról további információ található a projekt honlapján: www.judicon.tk.mta.hu.

minológiában egy alkotmánybíróági döntés erőssége elsöre nehezen értelmezhetőnek tűnik, tulajdonképpen a döntés erőssége azt mutatja meg, hogy milyen mértékben korlátozta az alkotmánybíróág egy másik alkotmányos szerv, jelen tanulmány keretei között a törvényhozás mozgásterét.⁹ Ugyan minden alkotmánybíróági döntésnek ugyanolyan jogi kötőereje van, azok mégis különböző mértékben szűkíthetik le a törvényhozás mozgásterét. Az alábbiakban formális alkotmányértésként meghatározott esetekben például a törvényhozás „csak” eljárási hibát vétett, így, ha ez az eljárási hibát ki tudja küszöbölni, akkor akár *azonos tartalommal* is elfogadhatja ugyanazt a törvényt. Másrészről viszont egy tartalmi alkotmányellenesség esetében egészen biztosan tartalmi értelemben is megváltozik az adott szabályozás. Nyilvánvalóan az első esetben jóval kevésbé szűkíti az alkotmánybíróág a törvényhozás mozgásterét, mint a második esetben, azaz a második eset ebben az értelemben *erősebb* alkotmánybíróági döntésre utal, mert jobban korlátozza a törvényhozás mozgásterét. Tanulmányunk második részében az alkotmánybírák viselkedését magyarázó attitűdmodell segítségével azt kívánjuk bemutatni, hogy az új módszertanunk miként alkalmazható a gyakorlatban, végül pedig kitérünk az alkalmazott módszer értékelésére, előnyeinek és korlátjainak számbavételére.¹⁰

1. SZAKIRODALMI KIINDULÓPONTOK

Habár az elmúlt húsz évben egyre több tudományos munka jelent meg, amelyek eltérő megközelítésekből vizsgálták az alkotmánybíróágok működését és az alkotmánybíráskodás gyakorlatát Nyugat-Európában, számos módszertani probléma megoldatlan maradt. Miután az alkotmánybíráskodás politikatudományi megközelítéseiről Dyevre¹¹ és Hönnige¹² részletes áttekintést adott, célszerűbbnek tűnik az alábbiakban arra helyezni a hangsúlyt, hogy saját módszertani megközelítésünknek milyen kiindulópontjai vannak.

Először is azt kell leszögeznünk, hogy az alkotmánybíráskodásról szóló nemzetközi szakirodalom legnagyobb hiányossága az a dichotóm megközelítésmód,

⁹ Mivel jelen kutatás kifejezetten csak az alkotmánybíróág és a törvényhozás kapcsolatára fókuszál, így a továbbiakban a „másik” alkotmányos szerv minden esetben a törvényhozás lesz. Következésképpen a kutatás számára releváns, az alkotmánybíróág által felülvizsgált jogszabály minden esetben a parlament által elfogadott törvény lesz. Ez nem zárja ki azt, hogy az alábbiakban bevezetett módszertan segítségével egy másik kutatás megvizsgálja pl. azt, hogy az alkotmánybíróág milyen mértékben korlátozta a kormány mozgásterét. Ebben az esetben pl. már kormányrendeletekre vonatkozó alkotmánybíróági határozatokat is vizsgálni lehetne ugyanezzel a módszerrel.

¹⁰ Jelen tanulmányban az ún. attitűdmodell fogjuk használni, de a kialakított módszertanunk természetesen nem csak e modell értelmezési keretében alkalmazható. A tanulmány végén kitérünk további magyarázó modellekre (elsősorban a stratégiai modell), ill. a kutatás lehetséges következő lépéseinek ismertetésére is.

¹¹ Arthur DYEVE: „Unifying the Field of Comparative Judicial Politics: Towards a General Theory of Judicial Behaviour” *European Political Science Review* 2010/2. 297–327.

¹² Christoph HÖNNIGE: „Beyond Judicialization: Why We Need More Comparative Research About Constitutional Courts” *European Political Science* 2011/3. 346–358.

amely kizárólag az alapján különbözteti meg az alkotmánybíróági döntések rendelkező részét, hogy azok egy adott törvényhozási aktus alkotmányosságát vagy alkotmányellenességét állapítják meg. Ugyanakkor látnunk kell, hogy ez a kutatói-elemzői megközelítés egyáltalán nincs összhangban az alkotmánybíráskodás világszerte elterjedt gyakorlatával. Ez utóbbi ugyanis éppen arról tanúskodik, hogy az elmúlt harminc évben az alkotmánybíróági döntések egyre differenciáltabbá váltak.¹³ Tanulságos, hogy ebben az értelemben az alkotmánybíráskodás gyakorlata évtizedekkel a róla szóló empirikus kutatások előtt jár. Az alkotmánybíróági döntéshozatal cizellálódása éppen azt a dichotomikus szemléletmódot haladta meg, amely mind a mai napig meghatározza az alkotmánybíráskodásra vonatkozó politikatudományi és jogtudományi kutatásokat.

Az alkotmánybíróági döntések méréséhez kialakítandó új megközelítésünk elsőként Brewer-Carías¹⁴ nemzetközi kutatását vette alapul, amely az alkotmánybíróóságokra mint *pozitív törvényhozókra* tekintett. Brewer-Carías és kutatócsoportja szerint az alkotmánybíróóságok ugyan eltérő módon, de bizonyos mértékig behatolnak a törvényhozás hatáskörébe és kompetenciájába. Induktív megközelítésével Brewer-Carías az alkotmánybíróági döntések olyan tipológiáját állította fel, amely a törvényhozás kompetenciájába való beavatkozást veszi figyelembe. Mivel azonban Brewer-Carías összefoglaló tanulmánya pusztán leíró jellegű, így csak részben megfelelő egy olyan politikatudományi kutatás számára, mely a törvényhozás és az alkotmánybíráskodás közötti kapcsolatot és viszonyrendszert igyekszik feltárni.

Az Egyesült Államokban megjelent attitűdmodell az 1980-as években vált a bíráskodás kutatásának egyik meghatározó irányzatává. Ez a modell alapvetően abból indul ki, hogy a bírák saját személyes értékpreferenciáikat írják bele döntéseikbe, igaz ezt aztán interpretációs technikák mögé rejtve „adják el” az értő közönség számára. Ebből következik, hogy az alkotmánybíróóság működésének megértéshez a rejtett preferenciák feltárásán keresztül vezet az út e modell képviselői szerint. Annak ellenére, hogy a bírói viselkedéssel kapcsolatban az egyesült államokbeli kutatások jutottak a legmesszebbre, az alkotmánybíróági döntések *erősségével* kapcsolatos differenciáltabb kutatáshoz ebben az irodalomban sem lehet megtalálni a szükséges kiindulópontokat, mivel egészen a legutóbbi időkig az amerikai kutatók szintén a bíróági döntések értékelésénél, szintén az alkotmányos/alkotmányellenes dichotómiát alkalmazták. Csupán Cass Sunstein *One Case at a Time: Judicial Minimalism on the Supreme Court* című könyve (1999) fordította a kutatók figyelmét azokra a lehetőségekre, melyekkel a bírák a döntéshozatal során szembesülnek. Éppen ezért az utóbbi munka szintén saját kutatásunk fontos kiindulópontjának tekinthető.

Mivel az alkotmánybíróóságok a politikai térben cselekszenek, a politikatudományi szakirodalom egyes elméleti munkái ugyancsak foglalkoztak az alkotmánybíró-

¹³ Az alkotmánybíróági döntések differenciálódásáról lásd de Visser *illusztratív* áttekintését: Maartje DE VISSER: *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis* (Oxford: Hart 2014).

¹⁴ Allan BREWER-CARIÁS: *Constitutional Courts as Positive Legislators. A Comparative Law Study* (Cambridge: CUP 2013).

ságoknak a politikai rendszerben betöltött szerepével, illetve azzal, hogy pontosan mekkora hatalommal is rendelkeznek a politikai rendszeren belül. Érdekes módon azonban a kutatásunkat leginkább befolyásoló munka nem ismeri el az alkotmánybírókat mint releváns politikai szereplőket. A vétójátékos-elmélet eredeti megfogalmazása szerint¹⁵ az alkotmánybírók legtöbbször nem számítanak vétójátékosnak, mivel legtöbbször más vétójátékosok meghosszabbított kezeként, azok érdekei szerint járnak el. A kezdeti vonakodás ellenére a vétójátékos-elméletet végül mégis alkalmazni kezdték az európai alkotmánybírók működésének elemzésére is: Volcansek¹⁶ és Hönnige¹⁷, megkérdőjelezve Tsebelis álláspontját az alkotmánybírókkal kapcsolatban, plauzibilisen bemutatták, hogy az alkotmánybírók a legtöbbször igenis vétójátékosokként viselkednek a politikai rendszeren belül. Bár e tanulmányok szerint igaz, hogy a törvényhozás olykor képes magába olvasztani az alkotmánybírók vétóerejét, empirikus elemzésük szerint ez a „felszívódás” igencsak kivételes, és egyáltalán nem tekinthető a normál állapotnak. Saját kutatásunk ez utóbbi munkákkal összhangban amellett érvel, hogy a közép-európai alkotmánybírókra igenis tekinthetünk úgy mint a politikai rendszerek egyik fontos vétójátékosára, amely tétel érvényesülése ugyanakkor kétségekívül a politikai környezettől függ. Hogy valódi vétójátékosokról van-e szó a közép-európai alkotmánybírók esetében vagy pedig olyan intézményekről, amelyek erejét más intézmények képesek magukba olvasztani – ez a kérdés csak empirikus adataink alapján lesz megállapítható. A különféle vétójátékosok befolyása közötti eltérések és a vétójátékosok erőssége közötti különbségek a vétójátékos-elmélet kritikájában is felmerült.¹⁸ Bármennyire is megvilágító erejűek azonban Ganghof megjegyzései, nem biztosítanak szisztematikus keretet a vétójátékosok erejének klasszifikációjához, így az alkotmánybírói döntések törvényhozással szembeni erőssége sem állapítható meg Ganghof megjegyzéseire támaszkodva. Mivel a vétójátékos-elmélet kritikái is töredékesek maradtak, kutatásunkhoz saját skálát kellett kialakítanunk, amely alkalmas arra, hogy az alkotmánybírói döntések vétójának intenzitását mérje.

Nemrégiben ugyanakkor egy olyan értékes munka jelent meg, amely már számol a bírói döntések differenciálódásának folyamatával is.¹⁹ Bár ez az írás reflektált talán legalaposabban a bíraskodási gyakorlat cizellálódására, de Visser leíró-illusztratív megközelítése szintén csak kiindulópontként szolgálhatott a bírósági döntések erősségére fókuszáló módszertanunk kidolgozásához. Kutatásunk épít ugyan de Visser munkájára, ám annak eredményeit egy új módszertan keretei között, szisztematikus empirikus kutatás formájában gondolja tovább. Így az általunk a bírói döntések erősségének mérésére kidolgozott skála nem csupán illusztr-

¹⁵ George TSEBELIS: *Veto Players. How Political Institutions Work* (Princeton: Princeton University Press 2002).

¹⁶ Mary VOLCANSEK: *Constitutional Politics in Italy* (London: MacMillan 2000).

¹⁷ Christoph HÖNNIGE: *Verfassungsgericht, Regierung und Opposition. Die vergleichende Analyse eines Spannungsdreiecks* (Wiesbaden: VS Verlag 2007).

¹⁸ Steffen GANGHOF: „Promises and Pitfalls of Veto Player Analysis” *Swiss Political Science Review* 2003/2. 1–25.

¹⁹ Lásd DE VISSER (13. l.) 309.

ratív, hanem szisztematikus elemzést is lehetővé tesz arra vonatkozóan, hogy a közép-európai alkotmánybíróságok miként élnek hatalmukkal.

Végül, de nem utolsósorban saját megközelítésünket a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata is inspirálta, illetve még inkább az Alkotmánybíróság első elnökének reflexiói a hazai alkotmánybíráskodás első tíz évére vonatkozóan.²⁰ Sólyom László szintetizáló munkája hasznos vezérfonala volt nem csupán a magyar gyakorlat elemzésének, de a döntések erősségét mérő módszertanunk kidolgozásának is.

Ami a további vonatkozó magyar szakirodalmat illeti, alapvetően három munkát emelhetünk ki, amelyek empirikus módon és szisztematikus, alaposan kidolgozott módszerrel dolgozva közelítettek az alkotmánybíráskodás gyakorlatához. Az egyik ilyen kvantitatív módszerrel dolgozó úttörő munka Sente Zoltán tanulmánya, amely a magyar szakirodalomban elsőként alkalmazta az attitűdmodell.²¹ Másrészt Halmai Gábor vonatkozó tanulmányát kell még megemlíteni, amely kvalitatív módszereket alkalmazva elemezett húsz releváns alkotmánybírósági határozatot a 2012–2014-es évekre vonatkozóan.²² A harmadik tanulmány, amely a magyar alkotmánybíráskodást szisztematikus és empirikus módon vizsgálta az Eötvös Károly Intézetben készült.²³

A magyar jogtudomány és jogszociológia (elsősorban a jogtudat kutatása révén) ugyan kétségkívül gazdag tárháza a kvantitatív empirikus kutatásoknak,²⁴ ám a mi kutatásunk szempontjából kevésbé tűnik relevánsnak ez a kutatási terület, ahogyan a jogrendszerek mérésének problematikájával foglalkozó újabb keletű munkák, illetve a jogi adatbázisokat különféle számítógépes technikákkal feldolgozó tanulmányok is csak áttételesen kapcsolódnak jelen kutatáshoz.²⁵

2. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK ERŐSSÉGE

Áttekintve a vonatkozó szakirodalom erőnyeit és hiányosságait, kutatásunkhoz olyan módszertani keretet igyekeztünk felállítani, amelynek segítségével differenciáltan képesek vagyunk mérni az alkotmánybírósági döntések erősségét. A kidolgozott módszertanunk szerint a döntések rendelkező részét nem dichotóm módon (alkotmányos/alkotmányellenes) osztályozzuk, hanem kidolgoztunk egy olyan

²⁰ László SÓLYOM – Georg BRUNNER: *Constitutional Judiciary in a New Democracy: the Hungarian Constitutional Court* (Ann Arbor: University of Michigan Press 2000); SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon* (Budapest: Osiris 2001).

²¹ SZENTE (6. lj.)

²² HALMAI (6. lj.)

²³ EKINT (6. lj.)

²⁴ Ehhez bevezetésképpen lásd FLECK Zoltán – GAJDUSCHEK György: „Empirikus kutatás a jogban” in JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.): *A jog tudománya* (Budapest: HVG-ORAC 2015) 101–131. Lásd még a *Iustum, Aequum, Salutare* 2017. évi első számának jogszociológiai blokkját.

²⁵ MAJTÉNYI László – SZABÓ Dániel Máté (szerk.): *Az elveszejtett alkotmány* (Budapest: L'Harmattan 2011); JAKAB András – LŐRINCZ Viktor: „A jogrendszerek mérése indexek segítségével” in JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota* (Budapest: MTA TK JTI 2016) 869–895. ZÓDI Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás: Gépek a jogban* (Budapest: Gondolat 2012).

skálát, amely szofisztikált módon képes mérni az alkotmánybíróági döntések erősségét. Fontos megjegyezni, hogy jelen kutatás az alkotmánybíróági döntések erősségét vizsgálja, nem pedig a döntések hatását vagy a döntések hatásának erősségét. Az alkotmánybíróági döntések erősségének általunk adott meghatározását leginkább az ökölvívásból vett metaforával írhatjuk le: jelen kutatás során a bevitt boksz-ütés erősségére vagyunk kíváncsiak, nem pedig arra, hogy az ütés milyen hatást gyakorolt a másik bokszolóra. Hogy az ellenfél kitér-e az ütés elől vagy pedig éppen csak megingatja őt (annak ellenére, hogy egy erős jobbhorróról van szó), nem tárgya kutatásunknak. Röviden: az alkotmánybíróági döntések erőssége nem azonos a döntés által kiváltott hatás intenzitásával.

Minden döntést három alkotóeleme mentén vizsgálunk (1. táblázat). Egy alkotmánybíróági döntés áll egyrészt (A) a döntés *rendelkező részéből*, amely tulajdonképpen annak legfontosabb eleme, hiszen az alkotmánybíróág valójában ebben a részben cselekszik, amikor az adott jogszabályt²⁶ minősíti. Az alkotmánybíróági döntés ezen túl tartalmazhat (B) az alkotmányellenes jogszabály által okozott helyzet kijavítását célzó *pozitív előírásokat (remedy)*. A döntésnek ebben a részében rendelkezik vagy tesz javaslatot az alkotmánybíróág egy pozitív előírás segítségével arra, hogy az alkotmányellenes állapot miként szüntethető meg. Végül, (C) minden alkotmánybíróági döntés tartalmaz valamiféle igazolást. Bár az indokolás rendkívül fontos része az alkotmánybíróág döntéseinek, kutatásunk inkább az első két alkotóelemre fókuszál, hiszen ezek azok, amelyek az alkotmánybíróág tevékenységére reflektálnak, azaz valamiféle *döntést* hordoznak magukban.

1. táblázat. Az alkotmánybíróági döntések részei

A. Rendelkező rész	1. döntés	(1a) Visszaautasítás vagy elutasítás	(1b) Mulasztásos alkotmányserzés	(1c) Eljárás alkotmányellenesség	(1d) Alkotmányos követelmény	(1e) Tartalmi alkotmányellenesség	(1f) Absztrakt alkotmányértelmezés
	2. teljesség	(2a) kvalitatív részleges megsemmisítés		(2b) kvantitatív részleges megsemmisítés		(2c) teljes megsemmisítés	
	3. időbeli hatály	(3a) pro futuro		(3b) ex nunc		(3c) ex tunc	
B. pozitív előírás	4. pozitív előírás	(4a) nincs pozitív előírás	(4b) jogilag nem kötelező érvényű pozitív előírás I.	(4c) jogilag nem feltétlenül kötelező érvényű pozitív előírás II.	(4d) jogilag kötelező érvényű pozitív előírás		
C. indokolás	5. indokolás	(5a) minimalista			(5b) maximalista		

²⁶ Kutatásunkban a „jogszabály” kifejezés alatt minden esetben a törvényt, vagy annak egy részét értjük. Megvizsgáltuk annak lehetőségét is, hogy a kutatásba bevonjuk az alacsonyabb rendű jogszabályokat, rendeleteket, valamint a bírósági döntéseket is. Úgy döntöttünk ugyanakkor, hogy ezek bevonása túlságosan kitérítaná a kutatás kereteit, kockáztatva annak eredményességét.

2.1. DÖNTÉS

Az alkotmánybíróság egy adott *határozata* több *döntést* is tartalmazhat, amelyek különbözőképpen viszonyulhatnak a törvények alkotmányosságához vagy alkotmányellenességéhez. A határozaton belüli döntéseket megkülönböztethetjük aszerint, hogy visszautasításról vagy elutasításról, mulasztásos alkotmányértésről, eljárási alkotmányellenességről, alkotmányos követelményről, tartalmi alkotmányellenességről, vagy absztrakt alkotmányértelmezésről van szó.

(1a) Visszautasítás, elutasítás: Az alkotmánybírósághoz benyújtott indítványok *elutasíthatók* azon az alapon, hogy a kérdéses szabályozás összhangban van az alkotmánnyal, vagy amennyiben az alkotmánybíróság a politikai kérdés doktrínájára hivatkozva úgy ítéli meg, hogy nem tartozik az intézmény kompetenciájába. Az indítványok ugyanakkor *visszautasíthatóak* érdemi vizsgálat nélkül is, amennyiben azok nem felelnek meg a benyújtás formális feltételeinek és követelményeinek. Az alkotmánybírósági eljárás *felfüggeszthető*, ami a visszautasítással egyenértékű, kivéve, ha az alkotmánybíróság egyúttal alkotmányos követelményeket is meghatároz, amelyeket a törvényhozásnak követnie kell.

(1b) Mulasztásos alkotmányértés: Alkotmányellenességet nem csupán proaktív jogalkotói tevékenységgel idézhet elő a törvényhozó, hanem mulasztás révén is. A *mulasztásos alkotmányértés* ugyanakkor nem csupán azt jelentheti, hogy a törvényhozó egyáltalán nem tett eleget törvényhozói kötelességeinek, hanem azt is, ha tökéletlen vagy elégtelen módon alkot jogszabályt. Az alkotmányellenesség megállapítása ezen az alapon ugyanakkor a döntés egy gyengébb formáját jelenti, miután az alkotmánybíróság nem semmisíti meg a törvényhozás egyetlen aktusát sem, pusztán felhívja a figyelmet a szabályozási kötelezettségre.

(1c) Eljárási alkotmányellenesség: Eljárási alkotmányellenesség alatt az alkotmánybíróságnak azokat a döntéseit értjük, amikor azért semmisítik meg az adott jogszabályt, mert annak elfogadása során a törvényhozás *procedurális* hibákat követett el. Az eljárás alkotmányellenesség csak a törvényhozási folyamatra vonatkozik, nem pedig a jogszabály tartalmára, így a törvényalkotónak megvan a lehetősége arra, hogy az adott jogszabályt ugyanazzal vagy lényegileg hasonló tartalommal fogadja el újra. Az alkotmányellenesség ebben az esetben az eljárási szabályok megsértéséből következik, de nem a jogállam formális elvének megsértéséből. A magyar alkotmánybíróság gyakorlatában ugyan a közjogi érvénytelenség fogalma honosodott meg, ám jelen kutatás szempontjából mégis szerencsésebbnek tűnik az eljárási alkotmányellenesség fogalmát használni.²⁷ Az eljárási alkot-

²⁷ Természetesen figyelemmel vagyunk arra, hogy olykor meglehetősen nehéz egyértelműen megkülönböztetni a procedurális/formális és a szubsztantív alkotmányellenességet. Kétségtől igaz, hogy a jogállamiság fogalma jelentheti az átmeneti pontot a formális és szubsztantív alkotmányellenesség esete között. Megfontoltuk annak lehetőségét, hogy a jogállam fogalmából levezetett minden alkotmányos alapvető eljárási alkotmányellenesség körébe soroljunk, amennyiben az nem zárja ki az azonos tartalmú jogszabály ismételt elfogadását. Végül azonban úgy döntöttünk, hogy minden, a jogállamiság elvére épülő vagy abból levezetett elvet (megismerhetőség, egyértelműség, megfelelő felkészülési idő biztosítása, visszaható hatály tilalma) szubsztantív alkotmányellenességként kezelünk. A kódolási folyamat végeztével ezekre az esetekre külön-külön is visszatér-

mányellenesség kategóriájába tartoznak azok az esetek is, amikor a törvényhozási folyamat pontatlanságáról/szabálytalanságáról beszélhetünk (például jogforrasi hierarchia megsértése; az előírt társadalmi egyeztetés elmulasztása; érdemi vita elmulasztása a törvényhozási eljárás során).

(1d) Alkotmányos követelmény: Az alkotmánybíráknak egy jogszabály alkotmányosságának megállapítása mellett is nagy mozgástere lehet a törvényhozás korlátozására két eszköz alkalmazásával: az egyik az alkotmányos értelmezés, a másik pedig az alkotmányos követelmények meghatározása, akár a bíróságok, akár a törvényalkotó számára. A döntés rendelkező részében foglalt *alkotmányos követelmény* bizonyos értelemben tartalmilag bővíti az alkotmánybíróság által vizsgált jogszabályt anélkül, hogy annak akárcsak egyetlen részét is megsemmisítenék. Azzal, hogy az alkotmánybíróság iránymutatást vagy előírást fogalmaz meg alkotmányos követelmény formájában a vizsgált jogszabállyal kapcsolatban, kiterjeszti annak szövegét, ebből következően pedig maga is pozitív törvényalkotóvá válik. Az alkotmányos követelmény és az alkotmányos értelmezés eszközei egyaránt alkalmasak lehetnek gyenge és erős döntés meghozatalára, amelyek csak kevéssé vagy éppen jelentős mértékben szűkítik a törvényhozás mozgásterét. Az alkotmánybíróság tehát alkotmányos követelmények meghatározása révén gyenge vagy éppen szigorú pozitív törvényalkotóként is felléphet.²⁸

(1e) Tartalmi alkotmányellenesség: A tartalmi alkotmányellenesség az eddig bemutatott döntési típusokhoz képest a törvényhozás legerősebb korlátozását jelenti, mivel itt az alkotmánybíróság tartalmi korlátokat állít a törvényalkotó elé. Annak kimondása, hogy egy jogszabály alkotmányellenes, mert tartalma nem felel meg az alkotmánynak, nyilvánvalóan a törvényhozás erős korlátozását jelenti. Ebből következően a törvényalkotó mozgástere számottevő mértékben leszűkül.

(1f) Absztrakt alkotmányértelmezés: A törvényhozót (és az alkotmányozó hatalmat) még erősebben korlátozhatja az absztrakt alkotmányértelmezés. Az absztrakt alkotmányértelmezés esetén az alkotmánybíróságot felkérlik az alkotmány szövegének magyarázatára és – ezáltal – az alkotmány szövegének *kibővítésére* a bírósági döntés rendelkező részében. Mivel egy alkotmánybírósági döntés rendelkező része általában elutasítást, visszautasítást, felfüggesztést vagy megsem-

rünk és megvizsgáljuk, hogy a jogállamiság elvére való hivatkozás kizárja-e a jogszabály azonos tartalommal való ismételt elfogadását, ami jelen kutatás esetében az eljárási alkotmányellenességre vonatkozó kritérium. Egy további problémát jelent a visszaható hatály tilalma a demokratizálódási folyamatok kontextusában. Mivel az igazságtétel érzékeny kérdései kétségtelenül ütköznek a jogállamiság alapvető elvével, a visszaható hatály tilalma mint procedurális/formális alkotmányellenesség, súlyos következményekkel járhat a törvényalkotás szempontjából: a visszaható hatály mint formális alkotmányellenesség képes nagyon nagy mértékben korlátozni a törvényhozás mozgásterét az igazságtételi kérdések kapcsán. Ezért különös óvatossággal kezeljük azokat az eseteket, amelyek az igazságtétel és a jogállamiság elvének ütközéséről szólnak.

²⁸ Mivel kutatásunk az alkotmánybírósági döntések kvantitatív vizsgálatára irányul, az alkotmányos követelmény esetében egyszerűen annak meglétére vagy hiányára figyeltünk az egyes döntéseknél és nem értékeltük ezek erősségét külön-külön. További kvalitatív elemzésekre lehet szükség ahhoz, hogy az alkotmányos követelmény erősségét pontosan fel lehessen mérni az egyes döntések esetében. A kutatásnak ebben a szakaszában azonban az alkotmányos követelmény formális meglétére fókuszálunk.

misítést tartalmaz, minden más rendelkezési forma, amely nem előír valamit az ímént felsoroltak közül, hanem magyarázza (és ezáltal bővíti) az alkotmány szövegét, nem más, mint egy *alkotmányozási folyamat*.²⁹ Az absztrakt alkotmányértelmezés tehát az alkotmány szövegének kiterjesztését jelenti, vagyis az alkotmánybíróság nem egyszerűen pozitív törvényalkotóvá válik, hanem alkotmányozó hatalommá (*pouvoir constituant*). Az alkotmánybíróság alkotmányozásba fog az alkotmány absztrakt értelmezése esetében, és ez még akkor is így van, ha nem kifejezetten explicit, hanem rejtett alkotmányozási folyamatról beszélhetünk csak. Miután az egyszerű törvényhozási többségek általában nem rendelkeznek egyben alkotmányozó többséggel is, és az alkotmánybíróság az alkotmányozó gyűlés, vagy a *pouvoir constituant* szerepét veszi fel az absztrakt alkotmányértelmezés folyamán, ezekre a döntésekre úgy tekintünk, mint a törvényhozóval szembeni leginkább korlátozó (vagy leginkább megengedő) lépésekre. Az alkotmányozás, alkotmányírás különösen nagy mértékben szűkítheti a törvényhozó mozgásterét, mivel az alkotmány módosítása általában minősített többséget igényel, ami csak nagyon ritkán esik egybe a törvényhozási többséggel.

2.2. TELJESSÉG

Az alkotmánybíróság döntése megsemmisíthet egy teljes jogszabályt vagy annak csak bizonyos részeit. A jogszabály *kvalitatív részleges megsemmisítése* leginkább egyfajta negatív alkotmányos követelményként ragadható meg. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az alkotmánybíróság egy jogszabályt annyiban (és csakis annyiban) talált alkotmányellenesnek, amennyiben egy bizonyos magyarázatát annak ítélte, de minden más jelentése az adott fogalomnak vagy szabályozásnak alkotmányos. Az alkotmánybíróság így csak egyfajta alkotmányellenes értelmezési lehetőséget zár ki a lehetséges értelmezések közül, míg a törvény (vagy annak valamely szakasza) más értelmezési módja megfelelni az alkotmányosság követelményé-

²⁹ Bár a hazai jogtudományban talán kevesebbet foglalkoztak azzal, hogy az alkotmánybíróság mikor válik pozitív törvényhozóvá, a nemzetközi szakirodalomban azonban az alkotmánybíróságokra nemcsak mint pozitív törvényhozókra, hanem mint alkotmányozókra is tekintenek attól függően, hogy a törvény alkotmányossági felülvizsgálatát vagy pedig absztrakt alkotmányértelmezést végeznek. Az előbbire lásd BREWER-CARÍAS (14. l.), az utóbbira lásd „Constitutional Judges *Make Law through Interpreting the Constitution*. Constitutional Lawmaking is Typically Registered on Two Levels, Simultaneously. In *Resolving a Specific Policy Dispute under the Constitutional Law, the Constitutional Court Will Help to Make that Policy; at the Same Time, the Constitutional Court Will Construct the Constitutional Law, Clarifying, Supplementing, or Amending it Outright*” in ALEC STONE SWEET: „Constitutional Courts” in MICHAEL ROSENFELD – ANDRÁS SAJÓ (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (Oxford: OUP 2012) 826. Németül: „Unter den Bedingungen der demokratischen Moderne ist die Rückbindung an die Gründung des politischen Gemeinwesens im Medium der Verfassung vorstellbar. Die Verfassung ist die Gründungsurkunde. Sie geht dem politischen Gemeinwesen voran. Und so wie die römischen Senatoren die »Stellvertreter der Gründer« waren, können die Richter eines Verfassungsgerichtes als die *Stellvertreter der Verfassungsgeber* verstanden werden.” in HANS VORLÄNDER (szerk.): *Die Deutungsmacht – Die Macht der Verfassungsgerichtsbarkeit* in HANS VORLÄNDER (szerk.): *Die Deutungsmacht der Verfassungsgerichtsbarkeit* (Wiesbaden: VS Verlag 2006) 20.

nek. Kvalitatív részleges megsemmisítés esetén tehát nem a teljes jogszabály (vagy egy jogszabályi hely) alkotmányellenes, csupán annak egy lehetséges értelmezése, következésképpen a kvalitatív részleges megsemmisítés a teljesség leggyengébb formája.³⁰ Ezzel szemben a *kvantitatív részleges megsemmisítés* azt jelenti, hogy nemcsak egy bizonyos értelmezés, hanem egy jogszabály (vagy a jogszabályi hely) minden lehetséges értelmezése alkotmányellenes, miközben az alkotmánybíróság nem a teljes törvényt, csupán annak egy szakaszát vagy egyes részeit semmisíti meg. Ebben az értelemben a kvantitatív részleges megsemmisítés „teljesebb”, mint a kvalitatív részleges megsemmisítés, hiszen a kvalitatív részleges megsemmisítés esetén a jogszabály szó szerint fenntartható, ha az alkotmányellenes értelmezését az adott szabályozásnak a törvényhozó explicite kizárja a jogszabály szövegéből. A kvantitatív részleges megsemmisítésnél ellenben a jogszabály bizonyos helyei egészen biztosan kikerülnek a jogrendszerből. A kvantitatív részleges megsemmisítés tehát azt jelenti, hogy az alkotmánybíróság a jogszabályt vagy annak egy részét (paragrafust, szakaszt, egyes szavakat) megsemmisített (ám az adott jogszabály többi része hatályban maradhat). A teljes megsemmisítés ezzel szemben azt jelenti, amikor a törvény összes szakaszát megsemmisíti az alkotmánybíróság.³¹

2.3. IDŐBELI HATÁLY

A megsemmisítés időbeli hatálya a következő olyan eleme az alkotmánybírósági döntéseknek, amely meghatározza, hogy milyen mértékben korlátozódik a törvényhozás mozgásteré. Mivel a *pro futuro* döntések csak egy átmeneti időt követően gyakorolnak hatást a törvényhozás céljaira, az ilyen döntések köztes megoldásnak tekinthetők, és nem jelentik a törvényalkotás drasztikus korlátozását. Nem ez a helyzet az *ex nunc* döntések esetében és még kevésbé az ennél is radikálisabb *ex tunc* döntéseknél – ezek a döntések egyre inkább korlátozzák a törvényhozó

³⁰ A magyar alkotmányjogi nyelvezetben talán a *túl széles értelmezési tartományra* való hivatkozás áll legközelebb ehhez az esethez, ám a kvalitatív részleges megsemmisítés német alkotmányjogi nyelvezetből vett fogalmát mégsem fedi valójában. A német alkotmánybíráskodási gyakorlatban ugyanis a kvalitatív megsemmisítés esetén nem egyszerűen arra utal a *Bundesverfassungsgericht*, hogy túl széles az értelmezési tartomány, és így akár alkotmányellenes értelmezése is lehet az adott törvényi helynek, hanem pontosan megmondja, hogy melyik értelmezés alkotmányellenes, és hogy ezen alkotmányellenes értelmezés miatt semmisíti meg az adott jogszabályt. Ez egyben azt is jelenti, hogy az összes többi értelmezést nem tartja alkotmányellenesnek, azaz ha a jogalkotó kizárja az alkotmányellenes értelmezést egy új jogszabályban, akkor akár azonos tartalommal is elfogadhatja azt. A magyar alkotmányjogi nyelvezettől eltérő gyakorlatra a JUDICON nemzetközi kutatási projektünkben résztvevő német kutató, Oliver Lembcke hívta fel a figyelmet. A *kvalitatív* ill. *kvantitatív* részleges megsemmisítés fogalmának megkülönböztetését részletesen kifejtve a szakirodalomban lásd DE VISSER (13. lj.) 314.

³¹ Az alkotmánybírósági határozatok erőssége kódolásának első tapasztalatai azt mutatják, hogy Magyarországon (ellentétben például Németországgal) nem jellemző az az alkotmánybírósági eljárás, amikor a jogszabálynak csak egy adott értelmezését semmisítik meg (kvalitatív részleges megsemmisítés), ehelyett az Alkotmánybíróság csak azt mérlegeli, hogy az adott jogszabályi részt, vagy a teljes törvényt kell-e megsemmisítenie. A módszertan nemzetközi kiterjeszhetősége érdekében azonban szükség van a kvalitatív részleges megsemmisítés kategóriájának bevezetésére is.

mozgásterét. Míg az *ex nunc* döntés azonnali hatálya miatt semmilyen mozgásteret nem biztosít a törvényhozó számára, addig egy *ex tunc* döntés visszamenő hatályal teszi érvénytelenné az elfogadott jogszabályt. Ez utóbbi igen erős beavatkozást jelenthet adott esetben befejezett jogi aktusok vonatkozásában is.

2.4. POZITÍV ELŐÍRÁS

A pozitív előírást tekintve, az alkotmánybíráknak széles lehetőségeik vannak: ajánlást, alkotmányos követelményt fogalmazhatnak meg, ahogyan azt is megfogalmazhatják, hogy milyen jövőbeli törvényhozói aktus bizonyulhat alkotmányellenesnek, ugyanakkor részletes előírásokat is meghatározhatnak arra nézve, hogy milyen jogalkotással küszöbölhető ki az alkotmányellenes helyzet. Miután a pozitív előírások igen különbözőek lehetnek jogi erejüket (kötőerejüket) tekintve, ésszerűnek tűnik négy kategóriát létrehozni, amelyek kötőerejüket figyelembe véve tükrözik a különbségeket. Az alkotmánybírószági határozatok rendelkező részében megfogalmazott pozitív előírásnak egyértelmű jogi ereje van (jogilag kötelező érvényű pozitív előírás), és funkcionálisan egyenértékű a rendelkező részben megfogalmazott alkotmányos követelménnyel.³² Mind a rendelkező részben található pozitív előírás (vagy utasítás), mind pedig az alkotmányos követelmény kibővíti az alkotmánybírószág előtt lévő törvény szövegét, következőképpen a testület pozitív jogalkotóvá válik. Ezzel szemben az indokolásban található pozitív előírás kötelező ereje (kötőereje) kevésbé egyértelmű (jogilag nem kötelező érvényű pozitív előírás). A határozat bevezetőjében/összefoglalójában³³ megfogalmazott pozitív előírás is bizonytalan jogi erővel rendelkezik, bár az azért megállapítható, hogy jobban korlátozzák a törvényhozót, mintha az indokolásban, de kevésbé, mintha a rendelkező részében fogalmazódtak volna meg (jogilag nem feltétlenül kötelező érvényű pozitív előírás). Ezentúl számos döntés egyáltalán nem tartalmaz pozitív előírást egyáltalán.

2.5. INDOKOLÁS

Egy alkotmánybírószági határozat indokolása különösen összetett érvelést tartalmazhat, kutatásunk azonban inkább a döntések rendelkező részére fókuszál, kiegészülve az alkotmánybírószág által megfogalmazott pozitív előírásokkal. Az indokolásokra csupán két szempontból fordítunk figyelmet: részben azt vizsgáljuk, hogy tartalmaznak-e pozitív előírást, részben pedig azt, hogy első látásra tartalmaz-

³² A jogilag kötelező érvényű pozitív előírás (4d) és a rendelkező részbe foglalt alkotmányos követelmény (1d) esetében lényegében ugyanarról a jelenségről van szó. Az egyetlen különbség az, hogy az alkotmányos követelmény formálisan fenntartja az adott jogszabályt, míg a jogilag kötelező érvényű pozitív előírás olyan döntésnek lehet a része, amely meg is semmisíti az adott jogszabályt.

³³ A magyar Alkotmánybírószág gyakorlatára nem jellemző az összefoglaló (*headline* vagy a német alkotmánybírószág esetében a *Leitsatz*) használata, de a kutatás nemzetközi alkalmazhatósága érdekében ezt a kategóriát is létre kell hozni.

nak-e olyan érvelést, amelyet kreatív jogalkotásnak tekinthetünk, és amely ebből következően jelentősen korlátozza a törvényhozót.

A kutatásunk középpontjában álló első négy elem egyes összetevőire tekinthetünk úgy is, mint választási lehetőségekre, melyek között válogatva a bíró vagy az alkotmánybíróság felépítheti döntését. A bírósági határozat (rendelkező része) tehát ezen elemek egyéből áll össze. A kutatás során, a releváns határozatok esetében ezeknek az elemeknek a jelenlétét és hiányát is keressük, mivel akár az egyes elemek hiánya is adhatja egy alkotmánybírósági döntés gyengeségét vagy erejét.

Ugyanakkor tisztában vagyunk azzal, hogy a fenti elemek nem minden lehetséges kombinációja létezik a valóságban: egy mulasztásos alkotmányértés (1b) esetén például a teljesség (2) és időbeli hatály (3) indikátoroknak nincs értelme, mivel az alkotmánybíróság nem semmisít meg törvényhozási aktust, ami előfeltétele lenne annak, hogy a megsemmisítés időbeli hatályáról vagy teljességéről beszéljünk. Ugyanígy, alkotmányos követelmény megállapítása (1d) vagy absztrakt alkotmányértelmezés (1f) esetén sem értelmezhető az időbeli hatály és a teljesség a megsemmisítés aktusának hiányában. Azaz a teljesség és az időbeli hatály indikátorok értelmezhetőségéhez mindig szükséges, hogy a bíróság döntése valamilyen jellegű megsemmisítés legyen. Az alkotmányos követelmény megállapítása (1d) vagy az absztrakt alkotmányértelmezés (1f) továbbá azt is maga után vonja, hogy a pozitív előírás (4) indikátort nem számíthatjuk be a döntés erősségének vizsgálatakor: az alkotmányos követelmény előírása (1d) funkcióját tekintve önmaga is egy pozitív előírás, hiszen ezzel az alkotmánybíróság kibővíti a vizsgált törvény szövegét (ahogyan arra korábban utaltunk); az absztrakt alkotmányértelmezés (1f) esetében pedig magának az alkotmánynak a szövegét bővíti ki értelmezésével a bíróság, ami már önmaga is egy pozitív előírás, így nem lehet duplán számolni. E specifikus eseteket leszámítva azonban a kódolási munka során minden esetben lépésről lépésre meg kell vizsgálni, hogy a bírói határozat négy eleme közül mely összetevők vannak jelen egy határozatban.

Annak érdekében, hogy ne pusztán meghatározzuk és azonosítsuk a bírói döntések e négy elemét, hanem mérhetővé is tegyük őket, az elemek súlyozására is szükség van. A súlyozásra azért van szükség, mivel ezek az elemek nem azonos mértékben korlátozzák a törvényhozást. Ennek érdekében meghatározunk néhány alapelvet, amelyek segítségével kialakítható az alkotmánybírósági döntések elemeinek súlyozása (2. táblázat).³⁴

(1) Döntés: Egyértelmű, hogy az alkotmánybírósági határozat legfontosabb eleme a döntés. A döntés esetében a skála egyik végpontja az, amikor a testület alkotmányosnak ítéli az adott kérdést, vagy nem veti alá érdemi vizsgálatnak (elutasítás), a másik pedig az, amikor absztrakt alkotmányértelmezéssel maga is kvázi alkotmányozóvá válik. E két végpont között helyezkednek el a döntés típusai. Egyemáshoz viszonyított súlyuk levezethető a következő relációk/alapelvek szerint:

³⁴ A súlyozás alapvetően ezekre az alapelvekre épül. Mivel a vizsgálat tárgyát képező alapsokaság adott, másik populáción nem tudjuk kipróbálni a súlyozást. Ezért a robusztusság mérésére sincs lehetőség.

2. táblázat. *Az alkotmánybíróági döntés részeinek súlyozása*

A. Rend- kező rész	1. döntés	(1a) Visszautasítás vagy elutasítás [0]	(1b) Mulasztásos alkotmányserítés [0,5]	(1c) Eljárási alkotmányellenesség [1]	(1d) Alkotmányos követelmény [2]	(1e) Tartalmi alkotmányellenesség [6]	(1f) Absztrakt alkotmányértelmezés [10]
	2. teljesség	(2a) kvalitatív részleges megsemmisítés [0]	(2b) kvantitatív részleges megsemmisítés [0,5]	(2c) teljes megsemmisítés [1]			
	3. időbeli hatály	(3a) pro futuro [0]	(3b) ex nunc [0,5]	(3c) ex tunc [1]			
B. pozitív előírás	4. pozitív előírás	(4a) nincs pozitív előírás [0]	(4b) jogilag nem kötelező érvényű pozitív előírás I. [1]	(4c) jogilag nem feltétlenül kötelező érvényű pozitív előírás II. [1,5]	(4d) jogilag kötelező érvényű pozitív előírás [2]		
		C. indokolás	5. indokolás	(5a) minimalista	(5b) maximalista		

(1a) Az elutasítás vagy visszautasítás semmilyen mértékben nem korlátozza a törvényhozást [0].

(1b) A mulasztásos alkotmányellenesség kimondja, hogy a törvényhozónak jogszabályt kell alkotnia, de tartalmilag nem korlátozza a törvényalkotót [0,5].

(1c) Egy jogszabály eljárás alkotmányellenessége már megsemmisítést von maga után, de csak azért, mert a törvényalkotási folyamat során procedurális hibákat követtek el [1].

(1d) Az alkotmányos követelmény nagyobb mértékben korlátozza a törvényhozást, mint az eljárás alkotmányellenesség kimondása: az alkotmánybíróóság pozitív törvényalkotóvá válik és a jogszabály tartalma változik meg, miközben maga a vizsgált jogszabály hatályban marad [2].

(1e) Tartalmi alkotmányellenesség kimondásakor az adott jogszabály tartalmilag is olyan mértékben alkotmányellenes, hogy az alkotmánybíróóság nem képes azt kiküszöbölni a jogszabály szövegének tágításával (például alkotmányos követelmény meghatározásával), hanem meg is kell semmisítenie. A meghatározó elv az, hogy a tartalmi alkotmányellenesség bármely formáját erősebb döntésnek kell tekinteni, mint az eljárás alkotmányellenesség vagy alkotmányos követelmény bármely esetét. Ezért a tartalmi alkotmányellenesség leggyengébb kombinációja mindig erősebb, mint az eljárás alkotmányellenesség legerősebb esete³⁵ [6].

(1f) A fentiekben leírtak szerint az absztrakt alkotmányértelmezés tekinthető a törvényhozó legerősebb korlátozásának. Ezért az absztrakt alkotmányértelmezést

³⁵ A legerősebb procedurális alkotmányellenesség döntés a következő kombinációból áll össze: procedurális alkotmányellenesség (1) + teljes megsemmisítés (1) + ex tunc időbeli hatály (1) + jogilag kötelező erejű pozitív előírás (2). A leggyengébb tartalmi alkotmányellenesség döntés a következő kombinációból áll össze: tartalmi alkotmányellenesség (6) + kvalitatív részleges megsemmisítés (0) + pro futuro időbeli hatály (0) + nincs pozitív előírás (0).

legalább annyira erősnek tekintjük, mint a tartalmi alkotmányellenesség legerősebb esetét³⁶ [10]. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy az absztrakt alkotmányértelmezés nem minden esetben korlátozza a törvényhozót, bizonyos esetekben akár a törvényhozó mozgásterének bővítéséről is szó lehet más politikai tényezőkkel szemben – ebben az esetben az alkotmány módosítása a törvényhozó számára előnyös. Ennek megfelelően különbséget kell tennünk a jelentősen korlátozó és a jelentősen megengedő absztrakt alkotmányértelmezések között, azaz a felvett érték az absztrakt alkotmányértelmezés esetében lehet pozitív [+10] és nulla is [0].³⁷

(2) Teljesség: Az, hogy az alkotmánybíróság milyen mértékben semmisít meg egy jogszabályt, természetesen nem olyan lényeges, mint a döntés vagy a pozitív előírás. Ebből kifolyólag kisebb súlyt kellett adnunk a teljesség legerősebb változatának, mint a pozitív előírás legerősebb változatának, valamint a döntésnek. Így a kvalitatív részleges megsemmisítés a legkisebb súlyú [0], a kvantitatív részleges megsemmisítés közepesen erős [0,5], míg a teljes megsemmisítés a legerősebb [1].

(3) Időbeli hatály: Az alkotmánybírósági döntések négy elemét tekintve az időbeli hatály ugyanolyan fontosnak tekinthető, mint a teljesség. Természetesen az időbeli hatály önmagában kisebb súlyú, mint a pozitív előírás, és még kisebb, mint maga a döntés. Így az időbeli hatály három kategóriájának súlyozása a következő: pro futuro [0], ex nunc [0,5], ex tunc [1].

(4) Pozitív előírás: Mivel az alkotmánybíróság bizonyos mértékig a törvényhozás helyébe léphet azáltal, hogy pozitív előírásokat fogalmaz meg, ez az elem (a vele funkcionális azonos értékű alkotmányos követelménnyel együtt) a második legfontosabb, legnagyobb súllyal figyelembe vett eleme a döntéseknek, közvetlenül a tartalmi alkotmányellenesség után. Egy adott pozitív előírás pontos súlyát a döntésen belül elfoglalt helye határozza meg. A *jogilag nem kötelező* érvényű pozitív előírás az indokolásban található, és bizonytalan jogi következménye van [1]. A *jogilag nem feltétlenül kötelező* érvényű pozitív előírás a döntés bevezetőjében/összefoglalójában található (amennyiben a döntésnek van ilyen része), és bár a jogi következménye ennek is bizonytalan, egyértelműen erősebb formáról van szó, mint az indokolásba foglalt pozitív előírás esetében [1,5]. A legerősebb pozitív előírásról, azaz *jogilag kötelező érvényű* előírásról akkor beszélhetünk, ha az a rendelkező részben található [2].³⁸

³⁶ A legerősebb tartalmi alkotmányellenesség döntés a következő kombinációból áll össze: tartalmi alkotmányellenesség (6) + teljes megsemmisítés (1) + ex tunc időbeli hatály (1) + jogilag kötelező erejű pozitív előírás (2).

³⁷ A jelentősen megengedő esetekben akár arról is szó lehet, hogy az alkotmánybíróság kifejezetten tágítja a törvényhozás mozgásterét. Erre az esetre akár negatív értékek megadása is szóba jöhetne, ám mivel kutatásunk alapvető kérdése az, hogy mennyiben *korlátozza* az alkotmánybíróság a törvényhozás mozgásterét, így arra vonatkozólag nem állítottunk fel külön skálát, hogy milyen mértékben *növeli* egy-egy absztrakt alkotmányértelmezés a törvényhozás mozgásterét. Mivel az absztrakt alkotmányértelmezés eszközeihez viszonylag ritkán nyúl az alkotmánybíróság, így ezekben az esetekben *kvalitatív* elemzés révén lehet megállapítani, hogy milyen mértékben bővítette az alkotmánybíróság a törvényhozás mozgásterét.

³⁸ A jogilag kötelező érvényű pozitív előírást (4d) és a rendelkező részbe foglalt alkotmányos követelményt (1d) a kutatás azonos súlyúnak tekinti, mivel – a korábban kifejtettek szerint – lényegében ugyanarról a jelenségről van szó mindkét esetben.

3. A MÓDSZERTAN EGY LEHETSÉGES ALKALMAZÁSA – AZ ATTITŰDMODELL

A módszertan alkalmazhatóságának érdekében szükséges tesztelni, hogy empirikus kutatás végrehajtására alkalmas-e. Az alábbiakban a kidolgozott módszer egy lehetséges alkalmazását mutatjuk be annak illusztrálására, hogy hogyan működik a gyakorlatban az alkotmánybírósági döntések erősségének mérése. Értelmezési keretként a korábban már említett attitűdmodellt használjuk, melynek lényege, hogy az alkotmánybíróság tagjai aszerint ítélnek meg egy adott kérdést, hogy azzal kapcsolatban mi az álláspontja az őket jelölő politikai szervezetnek. Az egyezés ugyanakkor kutatásunkban nem bináris jellegű, azaz nem pusztán azt vizsgáljuk, hogy a bírák az őket jelölő pártok pozícióját képviselik-e az egyes kérdésekben. Egyezés alatt ehelyett, az általunk javasolt új módszertan szerint, a bírák és a jelölő pártok álláspontja közötti *közelséget* értünk, amely közelséget egy kontinuumon tudunk mérni. Az attitűdmodell (és ezáltal a kidolgozott módszertan) tesztelésére alkalmasnak tűnik a magyar eset. Egyrészt egyes kutatások³⁹ szerint az attitűdmodell Magyarországon képes magyarázatot adni a bírák döntéseire, legalábbis a 2010-es országgyűlési választást követő időszakra vonatkozóan. Másrészt a magyar pártrendszer működése (a 2010-ig tartó blokkosodás) ideális terepet biztosít ahhoz, hogy a bírók döntési viselkedését egyszerűen össze tudjuk kötni politikai oldalakkal.

Ahhoz, hogy tesztelni tudjuk a módszertant, több operatív kutatási döntést is meg kell hozni, illetve adatgyűjtést is végezni kell. Azonosítani kellett (1) a bírókat jelölő szervezeteket, (2) azok álláspontját az adott ügy kapcsán, továbbá meg kellett határozni, hogy (3) mit tekintünk az elemzés egységének, illetve (4) milyen időtávon vizsgáljuk a modell működését. Ezeket, az elemzés elvégzését lehetővé tevő lépéseket az alábbiakban ismertetjük.

3.1. A BÍRÓKAT JELÖLŐ PÁRTOK AZONOSÍTÁSA

Az alkotmánybíróságok tagjainak választási módja Közép-Kelet-Európában változatos módokon történik.⁴⁰ Sok esetben a bírókat nem lehet egyértelmű bizonyítékok alapján összekötni az őket jelölő párttal, mert nem állnak rendelkezésre hivatalos dokumentumok a jelölésről. Az egyértelmű azonosíthatóság hiányában a kutatás három különböző forrást használt a jelölésről szóló információk összegyűjtésére. Minden, a kutatásban résztvevő ország esetében ezeket a forrásokat használjuk majd arra, hogy megállapítsuk, mely pártok jelölték az adott bírókat. Az alábbiakban a magyar eset jelölési gyakorlatát bemutatva ismertetjük ezeket a forrásokat:

Bizottsági ülések: A két parlamenti bizottság (állandó és eseti) közül, amely Magyarországon az alkotmánybírák jelölésében részt vesz, csak az előbbi testület jegyzőkönyvei elérhetőek. Az eseti bizottság, melyben ténylegesen eldől a jelölés-

³⁹ Lásd HALMAI (6. l.); SZENTE (6. l.).

⁴⁰ Lásd HÖNNIGE (17. l.).

sek sorsa, nem hozza nyilvánosságra ülései jegyzőkönyvét, mindössze egy formális javaslatot a bírók jelöléséről. A bírók állandó bizottságban való meghallgatása ezután már csak a jelöltek formális bemutatkozásáról szól, melyet a bizottság észrevételei – ritkábban kérdései – követnek. A meghallgatás után a bizottság tagjai szavaznak a jelöltekről, majd ennek eredménye alapján formális javaslatukat a parlament plenáris ülése elé tárják. A bizottságon belüli szavazások ugyanakkor nem árulnak el semmit a politikai pozíciókról, mert a szavazás általában egyhangú eredményt hoz – mivel az alkufolyamatok és a megegyezés már az ad hoc bizottság ülésén lezajlanak.

Média-források: Habár a média sok esetben megbízhatatlan forrást jelent, amikor összekapcsolja a bírókat valamelyik politikai párttal, a jelölési folyamatról szóló híradások gyakran tartalmaznak háttér-információkat a jelöltek politikai hovatartozásáról. Ennek ellenére a médiából gyűjtött információkat fenntartásokkal kell kezelni, mert pontatlanok és néha ellentmondásosak is lehetnek.

Interjúk: Annak érdekében, hogy megbízható információval rendelkezünk a bírák párháttéréről, interjúkat készítettünk a korábban mellettük dolgozó adminisztratív vezetőkkel. Az interjúk segítségével azonosítani tudtuk, hogy az adott bírót jobb- vagy baloldali pártok jelölték, vagy konszenzusos jelöltként lettek megválasztva.

Az adatgyűjtés végén összehasonlítottuk a parlamenti és média-forrásból, illetve interjúkból származó információkat, ezáltal meghatározva a bírák jelölőszervezetek szerinti politikai hátterét. Számos esetben konkrét pártra vonatkozó információkat találtunk, más esetekben csak a politikai blokkra (jobboldali vagy baloldali) vonatkozót. Ennek megfelelően (hogy minden esetben azonos szintű kategóriákat alkalmazunk), a bírókat jobboldali, baloldali, és konszenzusos jelöltként azonosítottuk.

3.2. PÁRTPOZÍCIÓ ÉS A JELÖLŐ PÁRT PARLAMENTI SZAVAZÁSI MAGATARTÁSA

Ahhoz, hogy a bírók adott kérdésben felvett politikai pozícióját össze tudjuk kötni a jelölő pártjuk pozíciójával, ismernünk kell a pártok szavazási magatartását azon törvényhozási aktus kapcsán, amelyről az Alkotmánybíróság döntést hoz. A parlamenti magatartás meghatározása nem egyéni képviselői szinten, hanem parlamenti frakciók szerint történik. A parlamenti többségi pozíciót (jobboldali, baloldali, konszenzusos) ezután összetársítjuk az Alkotmánybíróság (és annak tagjai) döntésével. A vizsgálat során mindig az adott jogforrás (vagy annak egy része) alkotmánybírósági döntés előtti legutóbbi módosítását vesszük figyelembe – így például ha egy jobboldali többség által elfogadott, majd baloldali többség által módosított törvényről van szó, az Alkotmánybíróság határozatához a legutóbbi módosító többséget fogjuk társítani. A parlamenti szavazási magatartások mindezek alapján besorolhatóak jobboldali, baloldali, illetve – ha mindkét politikai oldal megszavazta az adott törvényt – konszenzusos kategóriákba.⁴¹

⁴¹ Fontos megjegyezni, hogy azokhoz az esetekhez nem lehetséges szavazási magatartást társítani,

3.3. ELEMZÉSI EGYSÉGEK

Egy alkotmánybírószági határozat több döntést is tartalmazhat, amelyek különböző jogszabályok eltérő részeire is vonatkozhatnak. Ezért minden olyan határozatot döntésekre választunk szét, amely több, önmagában vizsgálható részből áll. Így például a 47/2009. (IV. 21.) számú határozatában az Alkotmánybíróság kimondja, hogy „a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény 12. § (3) bekezdésének alkalmazásánál az Alkotmány 59. és 60. §-án alapuló alkotmányos követelmény, hogy az esküokmány nem tartalmazhat a köztisztviselő lelkiismereti, illetve vallási meggyőződésére utaló adatot”. Az említett határozaton belül ez az első döntés, amely alkotmányos követelményt (1d) fogalmaz meg. A határozat következő – elutasító – döntésében a testület ugyanakkor kimondja, hogy „a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény 12. §-a és 13. § (2) bekezdése alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványokat elutasítja” (1a). Ugyanennek a határozatnak a harmadik döntése szerint az Alkotmánybíróság „a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény 31/A.-31/F. §-ai alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló eljárást megszünteti”, azaz a határozat e döntése felfüggesztés (1a). Negyedik döntésként a határozat kimondja, hogy az Alkotmánybíróság „a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény 13. § (1) bekezdése, 65. § (2) bekezdés d) pontja, valamint a 102. § (8) bekezdése alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványt, továbbá az egyéb indítványokat visszautasítja”.⁴² Azaz, ebben az esetben a döntés egy visszautasítás (1a).⁴³

Kutatásunk deskriptív része szempontjából a határozatok döntésekre való felbontása megfelelőnek tűnik, mivel így lehetségessé válik annak meghatározása, hogy mely döntések (és mely bírák) milyen mértékben korlátozták a törvényhozást. Ugyanakkor az attitűdmodell alkalmazásához ennél valamivel többre van szükségünk: ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani az összefüggést a bírák és az őket jelölő pártok között, adatainkat tovább kell bontani, mivel egy alkotmánybírószági határozat egyetlen döntése több jogszabályra is vonatkozhat, amely különböző parlamenti szavazási magatartásokkal kapcsolódhat össze.

Vegyük például a 33/2013. (XI. 22.) számú alkotmánybírószági határozatot, amely csupán egyetlen – egy alsóbb fokú bírószági eljárással kapcsolatos visszautasító – döntést tartalmaz, azonban számos jogszabályra vonatkozik, amelyek a kérelmező szerint mind alkotmányellenesek.⁴⁴ Ez az egyetlen döntés kilenc különböző jogszabályra vonatkozott, ebből következően számos parlamenti szavazási magatartással és három különböző szavazási mintázattal kapcsolódik össze.

ahol a törvényt 1990 előtt, kommunista parlament fogadta el.

⁴² 47/2009. (IV. 21.) AB hat., ABH 2009, 341.

⁴³ A kutatási egységek, azaz a döntések azonosításánál az Alkotmánybíróság által a határozatba foglalt felosztást követjük, azaz amennyiben több jogszabály is egy döntésbe kerül, és ezekről ezen az egy döntésen belül mondják ki pl. az alkotmányellenességet, akkor ezt egy kutatási egységként kezeljük, és nem bontjuk tovább. Feltételezzük, hogy az ilyen esetekben az Alkotmánybíróság jó okkal kezelte egy csoportban, azaz egy döntésben a különböző jogszabályokat.

⁴⁴ 33/2013. (XI. 22.) AB hat.

A büntetőeljárásról szóló összetett törvényt⁴⁵ a parlamenti pártok többféle koalíciója fogadta el és módosította többször is. Például a törvény 2. § (1) és (2) bekezdését kizárólag jobboldali pártok fogadták el 2001. december 18-án. A 6. § (3) bekezdésének d) pontját ugyanakkor kizárólag baloldali pártok fogadták el 2006. február 13-án. Továbbá a 416. § (1) bekezdésének c) pontját 2007. április 2-án a pártok közösen, konszenzussal módosították. Az Alkotmánybíróság 33/2013. (XI. 22.) számú határozatában mindhárom törvényhelyről egyetlen döntésen belül rendelkezett, miközben a jogszabályokat teljes mértékben különböző parlamenti szavazási magatartás határozta meg.⁴⁶ Mivel az Alkotmánybíróság döntése három különböző parlamenti szavazási magatartást érint, ezt az egyetlen döntést legalább három különböző esetként kell kezelnünk, hogy az alkotmánybírák és az őket jelölő pártok pozíciója közötti közelséget megállapíthassuk. Ez a felbontás természetesen nem minden esetben szükséges, mivel az alkotmánybíróági határozatok egyes döntései számos esetben csak olyan jogszabályokat érintenek, amelyeket ugyanaz a parlamenti többség fogadott el. Ugyanakkor minden esetben meg kellett vizsgálni, hogy az Alkotmánybíróság által vizsgált jogszabályokat, amelyekre egy döntés vonatkozik, valóban ugyanaz a parlamenti koalíció fogadta-e el. Így jutunk el az esetekhez, amelyek a legalapvetőbb kutatási egységeket jelentik: *egy elemzési egység az Alkotmánybíróság határozatának egyetlen olyan döntése, amely egyetlen jogszabályi helyhez⁴⁷ tartozik, amit a parlament jobboldali, baloldali, vagy konszenzusos többsége fogadott el.*

A próbakutatás során nem választottuk külön a politikai szempontból fontos határozatokat a politikailag kevésbé lényegesektől, hanem minden releváns határozatot kódoltunk a kiválasztott három évre. Természetesen a politikai szempontból releváns határozatok kiemelése szintén érvényes elemzési stratégia lehet és alapját képezheti az alkotmánybíróságok későbbi kutatásának.

3.4. KIVÁLASZTOTT IDŐSZAKOK

Az attitűdmodell teszteléséhez jelen tanulmányban a magyar alkotmánybíráskodás három különböző időszakát választottuk ki, ezek egy-egy évét elemezzük a módszertan működésének demonstrálásaként. A három kiválasztott év:

1995: 5-4 arányban baloldali többségű, nagyon aktív bíróság Sólyom László elnökségének időszakában (1990–1998), kétharmados baloldali parlamenti többség mellett.

2004: A Sólyom-éra utáni, kevésbé aktivista Alkotmánybíróság (6 baloldali, 3 jobboldali és egy konszenzussal megválasztott bíróval) nagyon csekély többségű baloldali parlament.

⁴⁵ 1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról (Be.).

⁴⁶ Lásd ABH 2013 (44. lj.).

⁴⁷ Megjegyzés: esetenként előfordulhat, hogy egyetlen jogszabályhoz több szavazási magatartás is tartozik – abban az esetben, ha az adott törvénynek feles és kétharmados szavazást igénylő része is van. Ha a szavazások mögött különböző parlamenti többségek állnak, értelemszerűen külön vizsgálandó elemekre kell szétválasztani az esetet.

2013: A 2010 utáni időszakban az Alkotmánybíróság kompetenciái csökkentek, jobboldali dominancia érvényesült a parlamentben (kétharmados, alkotmányozó Fidesz-többség) és a bírói testületben (12 jobboldali, 4 baloldali és egy konszenzussal választott bíró).⁴⁸

3.5. EREDMÉNYEK

Az attitűdmodellnek megfelelően azt feltételezzük, hogy a bíró adott kérdésben elfoglalt pozíciója mindig közelebb lesz az őket jelölő párt pozíciójához, azaz a jobboldali bírók erősebben korlátozó döntéseket hoznak a baloldali törvényhozási aktusokkal szemben, a baloldali bírók pedig fordítva. Mivel skálát alkalmazunk a döntések erejének méréséhez, a bírók között felállítható egyfajta rangsor aszerint, hogy a bal- illetve a jobboldali törvényhozási aktusokkal szemben miként viselkedtek.

Az adatok értékelése előtt meg kell említeni három olyan gyakorlati problémát, amivel a próbakutatás során szembesülnünk kellett:

a) 2004-ben az egyik baloldali jelölésű bíró nem vett részt olyan döntés meghozatalában, amely jobboldali törvényhozási aktust érintett volna;

b) 2004-ben és 2013-ban is szerepelt a testületben olyan bíró, akit a pártok konszenzussal jelöltek a pozícióra, ebben az esetben pedig nem végezhető el a bíróra vonatkozó elemzés, mert az nem köthető egyértelműen egyik politikai csoporthoz sem;

c) 1995-ben négy olyan bíró is a testület tagja volt, aki az első szabad parlamenti választás előtt került a testületbe, esetükben a párthovatartozás megállapítása nem értelmezhető olyan egyértelműen, mint a többi bíró esetén. Ezt a három kitévelt leszámítva a próbakutatás a három kiválasztott évre végrehajtható.

A releváns esetek száma 1995-ben és 2004-ben jelentősen kevesebb volt, mint 2013-ban.⁴⁹ Az eltérés akkor is szignifikánsnak tűnik, ha figyelembe vesszük, hogy 2013-ig öt jobboldali többségű parlamenti ülés volt, 1995-ig és 2004-ig viszont csak kettő, illetve négy baloldali többségű parlamenti ülés.⁵⁰ A kiválasztott éveket összehasonlítva továbbá látható, hogy 1995-ben (2004-hez és 2013-hoz viszonyítva) jóval kevesebb bírói különvélemény volt,⁵¹ amiből következően a bírói döntések erősségének varianciája nagyon alacsony ebben az évben. Ez azt

⁴⁸ Fontos megjegyezni, hogy a Sólyom-bíróság négy tagját az utolsó kommunista parlament választotta még az 1990-es első, demokratikus választás előtt.

⁴⁹ 1995: 42 releváns eset (10 jobboldali és 32 baloldali – baloldali parlamenti többség mellett); 2004: 45 releváns eset (11 jobboldali és 34 baloldali – baloldali parlamenti többség mellett); 2013: 80 releváns eset (68 jobboldali és 12 baloldali – jobboldali parlamenti többség mellett).

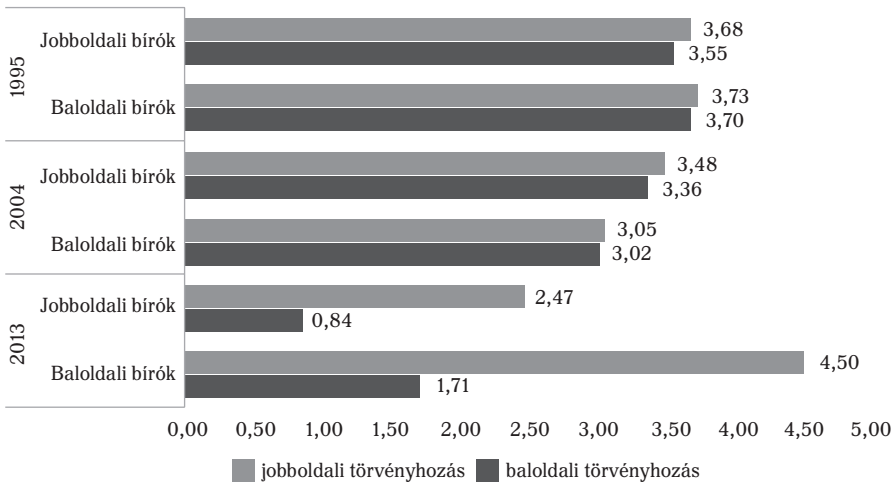
⁵⁰ Fontos megjegyezni, hogy egy parlamenti ciklus elején az Alkotmánybíróság elsősorban olyan ügyekben dönt, amelyekhez előző ciklusbeli parlamenti szavazási magatartások tartoznak. Az előző ciklus törvényhozását érintő ügyek száma a ciklus előrehaladtával egyre csökken. Megfordítva, az adott ciklus törvényhozásához tartozó ügyek száma növekszik az adott parlamenti ciklus végéhez közeledve.

⁵¹ A különvélemények száma az egyes években: 1995: 2 különvélemény; 2004: 51 különvélemény; 2013: 100 különvélemény.

mutatja, hogy az Alkotmánybíróság a Sólyom-érában majdnem teljes konszenzusban működött, nem figyelhetők meg jelentős különbségek az egyes bírók magatartásában. Végül elmondható az is, hogy a bírói döntések átlagos erőssége 1995-ben magasabb volt, mint 2004-ben vagy 2013-ban.⁵² Ez arra világít rá, hogy a Sólyom-bíróság jóval szigorúbb volt és jobban korlátozta a törvényhozás mozgásterét, mint a későbbi testületek. Az eredmények alátámasztani látszanak azt az általános nézetet, hogy a Sólyom-bíróság döntéshozatali gyakorlata meghatározó szereppel bírt a magyarországi demokrácia működésének kialakulásában.

Ha az Alkotmánybíróságot jobb- és baloldali bírókra bontjuk, látható, hogy az 1995-ös és 2004-es évek hasonló képet mutatnak (1. ábra). Mindkét csoport közel ugyanolyan erősségű döntéseket hozott a jobboldali törvényhozási aktusokkal szemben, mint baloldali törvényhozási aktusokkal szemben. 2013-ban ugyanakkor jelentős különbséget tapasztalhatunk a két csoport között. Habár mindkét csoport jelentősen erősebb döntéseket hozott a jobboldali törvényhozási aktusok esetében, mint a baloldal által elfogadott törvények esetében, a jobboldali ügyeknél a baloldali bírók közel kétszer olyan erős döntéseket javasoltak, mint jobboldali társaik. Első pillantásra meglepőnek tűnhet, hogy a jobboldali bírók 2013-ban háromszor erősebb döntéseket hoztak a jobboldali ügyekben, mint a baloldali törvényhozási aktusok esetében, amely szembemegy az attitűdmodell várakozásaival. Figyelembe kell venni ugyanakkor azt is, hogy az előzetes értékelés minden releváns alkotmánybírói határozatot vizsgált, nem csak a politikai szempontból jelentősnek tekintett ügyeket. Az adatok értékelése során a próbakutatás „politikai vakságára” is tekintettel kell lenni.

1. ábra. Az Alkotmánybíróság döntései bírói csoportok és törvényhozási aktusok szerint

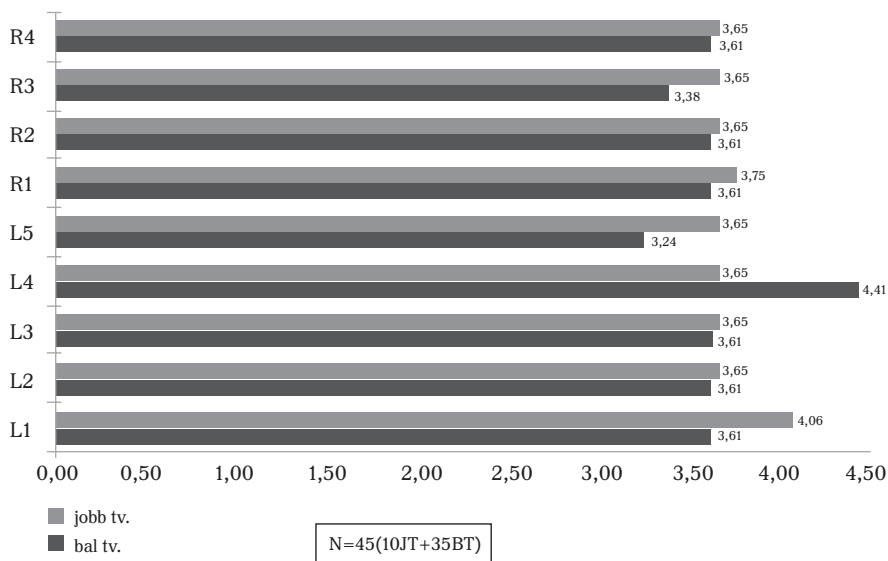

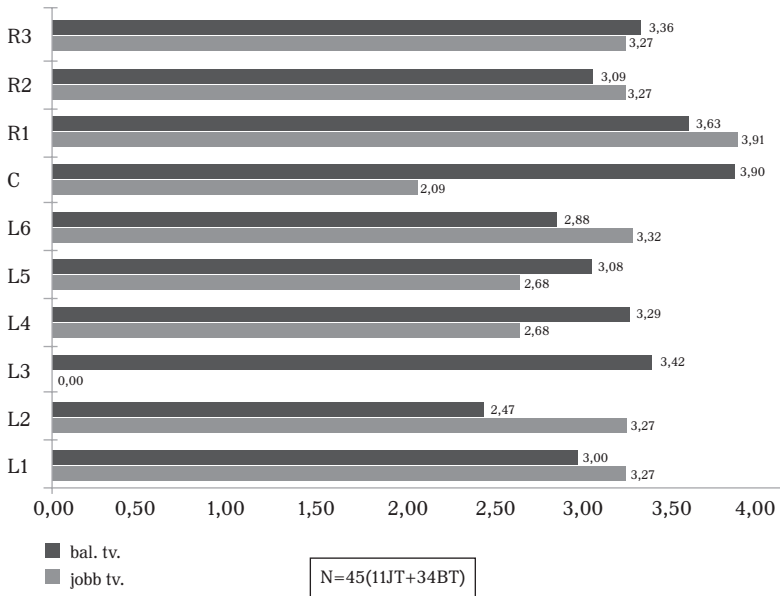
⁵² Az Alkotmánybíróság döntéseinek erőssége az egyes években (a bal- és jobboldali döntések együttes, súlyozott átlaga): 1995: 3,62; 2004: 3,28; 2013: 2,66.

Az is látható, hogy a baloldali bírók az idő előrehaladtával egyre megengedőbbnek bizonyultak a baloldali törvényhozással szemben, a jobboldali bírók pedig egyre gyengébb döntéseket hoztak a baloldali és jobboldali ügyekben egyaránt. Ezzel szemben a baloldali bírók döntései ingadozó jellegűek a jobboldali törvényhozási aktusok esetében. Az adatokból természetesen nem állapítható meg, hogy tendenciáról van-e szó, ezt csak akkor lehetne kimutatni, ha az Alkotmánybíróság teljes, 1990–2015 közötti tevékenységét értékelnénk. Fontos hangsúlyozni, hogy a kutatás jelen szakasza nem törekszik trendek felvázolására, a célja mindössze a módszertan és az adatbázis használhatóságának illusztrálása.

Az egyénekre bontott adatok (2–4. ábra, illetve 1. sz. melléklet) arra engednek következtetni, hogy egyéni bírói szinten jelentős különbségek figyelhetők meg az 1995-ös és 2004-es év között. Míg 1995-ben kilencből hat bíró többé-kevésbé kiegyensúlyozott döntéseket hozott (és mindössze hárman javasoltak eltérő erősségű döntéseket a bal- és jobboldali ügyekben), 2004-ben tízből hat bíró esetében figyelhető meg eltérés a döntésekben aszerint, hogy bal- vagy jobboldali törvényhozási aktusról van szó. Konzisztenciáról ugyanakkor nem beszélhetünk, mivel néhány jobboldali bíró (Erdei Árpád, Strausz János) erősebb döntéseket hozott jobboldali ügyekben (amely egyértelműen szembemegy az attitűdmodellel), míg a harmadik jobboldali bíró döntéshozatali gyakorlata sokkal kiegyensúlyozottabb volt, kissé erősebb döntésekkel a baloldali ügyek kapcsán. Ugyanez igaz a baloldali bírók esetében is: Bagi István, Bihari Mihály és Kukorelli István bírók erősebb döntéseket hoztak jobboldali ügyekben (ezzel erősítve az attitűdmodell), mások (Holló András, Kiss László) viszont hajlamosak voltak saját oldalukat büntetni, azaz keményebben léptek fel a baloldali ügyekben.

2. ábra. *Bírói döntések erőssége (1995)*

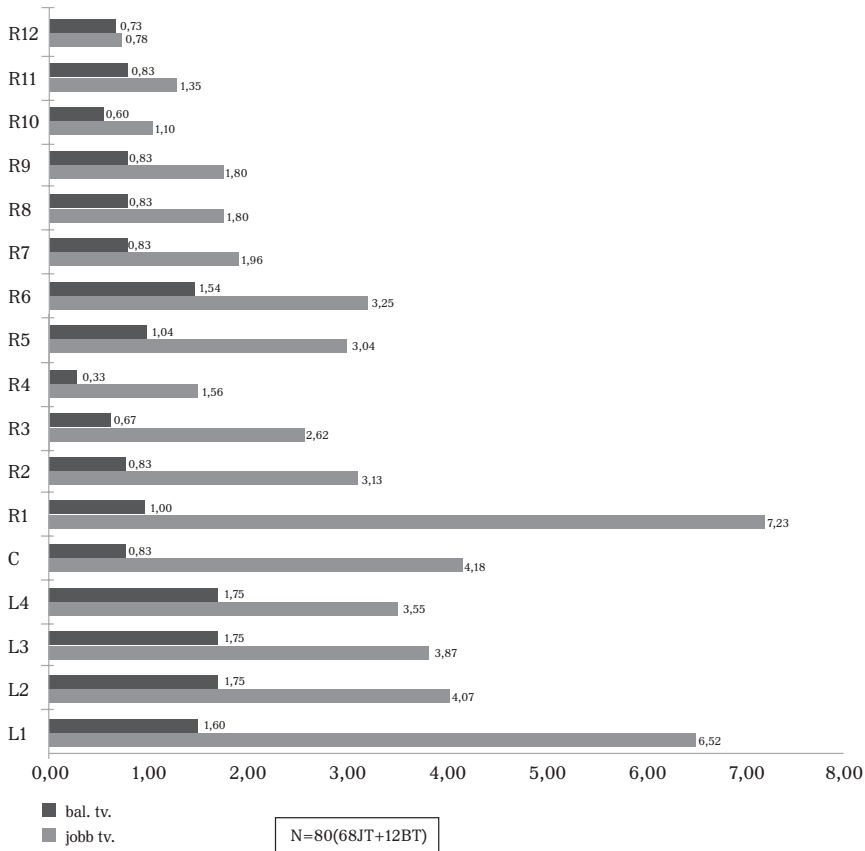

3. ábra. *Bírói döntések erőssége (2004)*

A kép még zavarosabbá válik a 2013-as évet is figyelembe véve. Itt az adatok azt mutatják, hogy a baloldali bírók erősebb döntéseket hoznak a jobboldali ügyek esetében (ezzel igazolva a modell feltevéseit), de a jobboldali bírók nem kedveznek saját oldaluknak, a jelölő pártjukat jobban „büntetik”, mint a baloldali törvényhozást. Talán meglepő, de a jobboldalt leginkább „büntető” bíró is jobboldali jelölésű volt (Bihari Mihály). Mindazonáltal hangsúlyozni kell, hogy a próbakutatás ezen eredményei inkluzív esetválasztással történtek, azaz nem mérlegeltük, hogy politikai szempontból jelentős ügyekről van-e szó. Egy másik, az ügyek politikai súlyát is figyelembe vevő elemzés a fentitől eltérő eredményre vezethet. (4. ábra.)

Összességében elmondható, hogy a kiválasztott három évben az Alkotmánybíróság tagjainak döntési gyakorlata nem esik egybe az attitűdmodell által feltételezett cselekvési mintákkal, mivel a bírók egy része nem az öt jelölő szervezet álláspontjának megfelelően viselkedik. Érdeemes megjegyezni, hogy az azonos irányban döntő bírák döntésének erőssége között is lehet szignifikáns eltérés. Jó példa erre a 2013-as év, amikor összességében ugyan minden egyes bíró erősebb döntéseket hozott a jobboldali törvényhozási aktusokkal szemben, mint a baloldali törvényekkel szemben, ugyanakkor a baloldali jelölésű bírák és néhány jobboldali jelölésű bíró jóval szigorúbb volt a jobboldali törvényekkel szemben, mint jobboldali jelölésű társaik. Az általunk kidolgozott módszertan erőssége éppen abban rejlik, hogy az ilyen jellegű különbségek feltárására és számszerűsítésére is alkalmazható. A 2013-as évben például az is jól látszik, hogy amíg néhány jobboldali bíró csak igen enyhe mértékben hozott erősebb döntéseket a jobboldali többség által elfogadott törvényekkel szemben (például Szivós Mária 0,06 pont; Salamon László 0,5

4. ábra. *Bírói döntések erőssége (2013)*

pont különbség), addig más bírak esetében igencsak szignifikáns eltérés mutatkozik a jobboldali és baloldali törvényekkel szembeni fellépés erősségét tekintve (például Bihari Mihály 6,23 pont; Holló András 4,92 pont; Paczolay Péter 3,35 pont különbség). Éppen ezért a bírói szavazási magatartásra vonatkozó előzetes várakozásoknak való megfelelés ugyan a táblázat szerint bináris módon megválaszolható, ugyanakkor az adatok azt mutatják, hogy jelentősek lehetnek az eltérések a döntések erősségét tekintve. Ezért a skála nulla pontjához igencsak közel eső bírak esetén inkább kiegyensúlyozott döntéshozatali szokásról beszélhetünk a számok alapján.⁵³

Természetesen az itt bemutatott próbakutatás erősen korlátozott, eredményeiből nem lehet messzemenő következtetéseket levonni – célunk nem is az attitűdmodell állításainak megerősítése vagy cáfolása volt, hanem az általunk kidolgozott módszertan egy lehetséges használatának bemutatása.

⁵³ A kiegyensúlyozottság jelen esetben nem értékelő értelemben értendő.

4. KONKLÚZIÓ: A MÓDSZERTAN ERÉNYEI, HÁTRÁNYAI ÉS TOVÁBBI LEHETSÉGES ALKALMAZÁSAI

Tanulmányunk azt tűzte ki célul, hogy bemutasson egy, az alkotmánybíróságok döntéseinek erősségét mérni képes módszertant, amely független a nemzeti sajátosságoktól, azaz nemzetközi összehasonlító kutatások végrehajtására is alkalmazható. A fentiekben ismertettük a módszertan felépítését, és egy elméleti modell segítségével demonstráltuk alkalmazhatóságát. A tanulmány végén érdemes tenni néhány megjegyzést az általunk kidolgozott elemzési módszer alkalmazhatósági körét, előnyeit és hátrányait illetően.

Mindenekelőtt fontos hangsúlyozni, hogy a módszertanra épülő, jelenleg is készülő adatbázis minden, a projekt által relevánsként definiált határozatot magába foglal, függetlenül attól, hogy ezek politikailag mennyire fontos ügyekhez kapcsolódnak. Ennek nyomán az általunk létrehozott, átfogó adatbázis két különböző adatelemzési stratégiát is lehetővé tesz. Egyrészt, használhatjuk az összes határozatot a politikai súlyuk mérlegelése nélkül, amivel elkerülhető, hogy az eset kiválasztás szubjektivitása (azaz a jogszabályok között politikai súly alapján való mérlegelés) miatt torzuljon a kép, mivel így nem kell vizsgálni az Alkotmánybíróság döntéseinek feltételezett (politikai) jelentőségét vagy hatását. Másrészt viszont, az átfogó adatgyűjtési stratégiának nyilvánvalóan vannak hátrányai is. A kvantitatív módszeren alapuló kutatások érzéketlenek lehetnek bizonyos fontos (politikai) körülményekre. Bár amellett érveltünk, hogy minden releváns határozat figyelembevétele növeli az elemzés objektivitását, fontos hangsúlyozni, hogy egy kis elemszámú kvalitatív kutatásra is szükség lehet ahhoz, hogy a döntések politikai jelentőségét is figyelembe tudjuk venni. Így a kvalitatív vizsgálat kiegészíti a kvantitatív elemzést, vagy megfordítva, a kvalitatív elemzés árnyalni tudja azt a képet, amely a kvantitatív vizsgálat nyomán kialakul a közép-kelet-európai alkotmánybíróságokról a kvantitatív elemzés során. Ennek megfelelően, az ügyek súlyozása az adott ország politikai életére gyakorolt jelentőségük alapján érvényes kutatási stratégia lehet.

A kvalitatív kutatás alkalmas lehet arra, hogy feltárja a bírók lehetséges viselkedési stratégiáját, ami szerint erős döntéseket hoznak a saját jelölő pártjuk (politikai értelemben) kevésbé fontos ügyeiben és az ellenoldal fontosabb ügyeiben, míg megengedőbbek a saját oldaluk politikailag fontosabb ügyeiben és a másik oldal kevésbé releváns ügyeiben. Az alkotmánybíráskodás kvantitatív és kvalitatív elemzésének eredményei nem feltétlenül mennek szembe egymással, bár ezek az eredmények sok tekintetben akár különbözhetnek is egymástól.

A módszertan lehetséges alkalmazásai között meg kell említeni, hogy az elemzés alkalmas lehet az alkotmánybíróságok és az egyes bírók pozíciója változásának vagy állandóságának longitudinális mérésére; az alkotmánybíróági döntések erőssége változásának vizsgálatára a parlamenti többségekkel összevetve; a bírósági döntések trendjeinek elemzésére egy adott parlamenti cikluson belül; parlamenti ciklusokon átívelő trendek és politikai tényezők azonosítására; a változó politikai körülmények befolyásoló erejének mérésére.

A közép-kelet-európai alkotmánybíróságok döntéseinek elemzése és összehasonlítása alkalmas lehet általános következtetések levonására, és elvezethet egy újabb kutatási kérdéshez is: *milyen tényezők befolyásolják a bíróságokat és az egyes bírákat abban, hogy erős vagy megengedő döntéseket hozzanak?* Jelen tanulmányban az attitűdmodell által kínált választ (a bírók az őket jelölő szervezetek álláspontjának megfelelően szavaznak) teszteltük *illusztráló* jelleggel, de nemzetközi összehasonlító kutatásunkban olyan magyarázó modell bevonását is tervezzük, amely az attitűdmodellnél alkalmasabb lehet a nemzet-specifikus tényezők megragadására. Az úgynevezett *külső stratégiai modell* ugyanis nem úgy tekint a bírókra mint társadalmi és politikai környezetüktől izolált döntéshozókra, hanem olyan cselekvőkként, akik a politikai döntéshozatalba integráltan tevékenykednek, és akik valamilyen módon interakcióban állnak a törvényhozással és a kormánnyal, a hatalommegosztás további két meghatározó tényezőjével. Az alkotmányos szerkezet rugalmassága, valamint a bírói döntések felülbírálásának lehetősége (minősített többséggel vagy a kormányoldal és az ellenzék együttműködésével) arra kényszerítheti a bírákat, hogy megfontolják mikor és hogyan emelnek vétót a törvényhozás döntéseivel szemben. Ez a megközelítés a politikai környezet fontosságára hívja fel a figyelmet, így a szerzők – a racionális választás elméletének feltevéseire támaszkodva – az alkotmánybíróság, valamint a törvényhozó többség és kisebbség közötti kapcsolatok feltérképezésére törekcsenek.⁵⁴ Erre az irodalomra támaszkodva, alternatív magyarázatunk kiindulópontja az lesz, hogy az alkotmánybíróság pozícióját a politikai rendszeren belül (és a törvényhozással szemben) alapvetően két tényező határozza meg: az alkotmánybíróság iránti bizalom a közvéleményben, valamint a politikai (vagy környezeti) fragmentáció.

Kutatásunk használni kívánja a külső stratégiai modell bírói viselkedésre vonatkozó megállapításait, amelyek segítségével nemcsak az egyéni bírói attitűdből fakadó viselkedéseket, hanem nemzetközi komparatív elemzésre is alkalmazható politikai környezeti tényezőket állíthatunk kutatásunk fókuszába.

⁵⁴ Sylvain BROUARD: „The Politics of Constitutional Veto in France: Constitutional Council, Legislative Majority and Electoral Competition” *West European Politics* 2009/2. 383–403; Lásd HÖNNIGE (17. l.); Pedro MAGALHES: *The Limits of Judicialization: Legislative Politics and Constitutional Review in the Iberian Democracies, Dissertation* (Columbus: Ohio State University 2003).

1. számú melléklet. Az Alkotmánybíróság és tagjainak döntési viselkedése a kiválasztott években

1995		Baloldali törvényhozás	Jobboldali törvényhozás	Átlag	Különbség (jobb-bal)	Várakozás
ID	TELJES TESTÜLET	3,61	3,65	3,62	0,04	nem értelmezhető
L1	ÁDÁM ANTAL	3,61	4,06	3,71	0,45	igen
L2	KILÉNYI GÉZA	3,61	3,65	3,62	0,04	igen
L3	SCHMIDT PÉTER	3,61	3,65	3,62	0,04	igen
L4	SZABÓ ANDRÁS	4,41	3,65	4,05	-0,76	nem
L5	VÖRÖS IMRE	3,24	3,65	3,36	0,41	igen
R1	LÁBADY TAMÁS	3,61	3,75	3,63	0,14	nem
R2	SÓLYOM LÁSZLÓ	3,61	3,65	3,62	0,04	nem
R3	TERSZTYÁNSZKY ÖDÖN	3,38	3,65	3,44	0,28	nem
R4	ZLINSZKY JÁNOS	3,61	3,65	3,62	0,04	nem
		Baloldali törvényhozás	Jobboldali törvényhozás	Átlag	Különbség (jobb-bal)	Várakozás
	Baloldali bírók	3,70	3,73	3,67	0,04	igen
	Jobboldali bírók	3,55	3,68	3,58	0,12	nem

1. számú melléklet (folytatás)

2004		Baloldali törvényhozás	Jobboldali törvényhozás	Átlag	Különbség (jobb-bal)	Várakozás
ID	TELJES TESTÜLET	3,29	3,27	3,28	-0,02	nem értelmezhető
L1	BAGI ISTVÁN	3,00	3,27	3,08	0,27	igen
L2	BIHARI MIHÁLY	2,47	3,27	2,67	0,80	igen
L3	CZÚCZ OTTÓ	3,42	nincs adat	3,42	nincs adat	nem értelmezhető
L4	HOLLÓ ANDRÁS	3,29	2,68	3,14	-0,61	nem
L5	KISS LÁSZLÓ	3,08	2,68	2,98	-0,39	nem
L6	KUKORELLI ISTVÁN	2,88	3,32	2,99	0,44	igen
R1	ERDEI ÁRPÁD	3,63	3,91	3,70	0,28	nem
R2	STRAUSZ JÁNOS	3,09	3,27	3,14	0,18	nem
R3	TERSZTYÁNSZKYNÉ DR. VASADI ÉVA	3,36	3,27	3,34	-0,09	igen
C	HARMATHY ATTILA	3,90	2,09	3,46	-1,81	nem értelmezhető
		Baloldali törvényhozás	Jobboldali törvényhozás	Átlag	Különbség (jobb-bal)	Várakozás
	Baloldali bírók	3,02	3,05	3,04	0,02	igen
	Jobboldali bírók	3,36	3,48	3,39	0,12	nem

1. számú melléklet (folytatás)

2013		Baloldali törvényhozás	Jobboldali törvényhozás	Átlag	Különbség (jobb-bal)	Várakozás
ID	TELJES TESTÜLET	0,83	2,99	2,66	2,15	nem értelmezhető
L2	BRAGYOVA ANDRÁS	1,75	4,07	3,71	2,32	igen
L1	HOLLÓ ANDRÁS	1,60	6,52	5,61	4,92	igen
L3	KISS LÁSZLÓ	1,75	3,87	3,55	2,12	igen
L4	LÉVAY MIKLÓS	1,75	3,55	3,28	1,80	igen
R1	BALOGH ELEMÉR	1,04	3,04	2,74	2,00	nem
R2	BALSAI ISTVÁN	0,83	1,80	1,65	0,97	nem
R3	BIHARI MIHÁLY	1,00	7,23	6,27	6,23	nem
R4	DIENES-OEHM EGON	0,67	2,62	2,33	1,95	nem
R5	JUHÁSZ IMRE	0,33	1,56	1,38	1,22	nem
R6	KOVÁCS PÉTER	1,54	3,25	2,99	1,71	nem
R7	LENKOVICS BARNABÁS	0,83	1,35	1,27	0,51	nem
R8	POKOL BÉLA	0,83	1,80	1,63	0,96	nem
R9	SALAMON LÁSZLÓ	0,60	1,10	1,01	0,50	nem
R10	STUMPF ISTVÁN	0,83	3,13	2,77	2,30	nem
R11	SZALAY PÉTER	0,83	1,96	1,79	1,13	nem
R12	SZÍVÓS MÁRIA	0,73	0,78	0,78	0,06	nem
C	PACZOLAY PÉTER	0,83	4,18	3,68	3,35	nem
		Baloldali törvényhozás	Jobboldali törvényhozás	Átlag	Különbség (jobb-bal)	Várakozás
	Baloldali bírók	1,71	4,50	4,04	2,79	igen
	Jobboldali bírók	0,84	2,47	2,22	1,63	nem

Magyarázat:

Baloldali törvényhozás: bírói döntés erőssége baloldali törvényhozási aktus esetén
 Jobboldali törvényhozás: bírói döntés erőssége jobboldali törvényhozási aktus esetén
 Átlag: bírói döntések átlaga (bal- és jobboldali törvényhozási aktusok együtt)
 Különbség (jobb-bal): a jobboldali törvények és baloldali törvények esetén hozott bírói döntések erősségének különbsége
 Várakozás: a különbség igazolja-e az attitűdmodell várakozásait